

Ambition BIOTOP & SUCCESSION

- en studie av nutida naturinspirerad landskapssarkitektur

Examensarbete av Liv Sonntag
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2008

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Område Landskapsarkitektur

Ambition
Biotop & Succession
- en studie av nutida naturinspirerad landskapssarkitektur

Ambition
Biotopes & Succession
- a study of contemporary nature inspired landscape architecture

Examensarbetet omfattar 20 poäng/30 ECTS

Handledare: Gunilla Lindholm
Examinatorer: Roland Gustavsson
Kenneth Olwig

Illustration omslag: Field Operations, Downsview Park, Toronto

Foto och illustrationer i arbetet där ej annat anges: författaren

” 2. Forget about good.

Good is a known quantity.
Good is what we all agree on.
Growth is not necessarily good.
Growth is an exploration of unlit
recesses that may or may not
yield to our research. As long as
you stick to good you'll never
have real growth.”

Bruce Mau - an incompete manifesto for growth

*...så jag försökte glömma den goda
naturen för en stund.*

*Tack Elin, Sofia, Oskar och Emma
för gott stöd och kloka ord, Ann
Henriksson och Katarina Nilsson för
foton, Lars Johansson och Hildegun
Nilsson Varhelyi för uppslag till
ämne, Radar för material och bra
diskussioner och Gunilla för god
handledning!*

/Liv

SAMMANFATTNING

Fresh Kills landskapspark och parken The High Line i New York, Downsview Park utanför Toronto och flygplatsen Shiphols björklandskap har något mer gemensamt än att de är nya stora parklandskap. Där finns tankar om ekologi i parker som varken framställs som typiskt naturnära eller trädgårdsaktiga. I Sverige har vi Ankarparkens biotoprundlar, den nya utformningen av Kristinebergsparken och så visas svensk natur upp på Chelsea flower show. Det ligger något ny-ekologiskt i luften. I min trendspaning försöker jag förstå fenomenet i teori och praktik. Studien avgränsas till att handla om upplevelser i ett parksammanhang.

Tankar från begreppet "landscape urbanism" ger tillsammans med litteratur om biotopgestaltning studien teoretiskt stoff. Jag refererar till och reflekterar över texterna i en berättelse som börjar i parken La Villette, Paris. Landskapsurbanisterna poängterar landskapets dynamik som inspiration i arbete med dagens föränderliga stad. De menar att landskapsbegreppet, liksom begreppet natur, idag tyngs av pastorala föreställningar om att höra till landet och av att alltid stå i motsatsförhållande till stad och kultur. Ekologi beskrivs istället ha potential att vara en kreativ kraft för att skapa nya hållbara former inte minst i det urbana. En annan teoretisk nivå är den mer konkreta biotopgestaltning som utgår från både biotop- och designkunskap om vad som fungerar i en viss situation.

Ankarparken i Malmö och den ännu obbyggda Kristinebergsparken i Stockholm är två exempel på den typen av parker som jag klumpar ihop i begreppet biotop- och successionsparken. Jag intervjuar inblandade personer om parkerna. Deras och mina egna åsikter sammanfattar jag i två berättelser som följer den första om La Villette. Studierna visar på ett glapp mellan en konceptuell biotopönskan och faktisk kunskap om ekologiska system. Det visar sig också att skötseln på olika sätt blir en nyckelfråga i arbete med dynamiska parkmiljöer.

I arbetets sista del har jag länkat biotop- och successionsparksstudierna till gestaltning av ett parkområde utanför Kungsbacka. Jag gör det genom att diskutera tre spår som jag uppfattar som centrala - acceptans för förändring, - referensbilden och skalans betydelse och - förhållandet mellan besökare och miljö. Gemensamt handlar tankespåren om att formulera det upplevelsemässiga syftet med miljön. Det tror jag är en fråga som måste besvaras för varje specifik situation, vid sidan av den rent ekologiska motiveringen till biotop-och successionsparken.

ABSTRACT

Fresh Kills park and the *The High line* park in New York, *Downsview* park outside Toronto the *birch landscape* at Shiphol Airport have something more in common than being big new park landscapes. They all include thoughts and images about ecology. These images are neither typically nature picturesque nor typically garden stylish. In Sweden we have the biotopes of *Ankarparken*, the new design of *Kristinebergsparken*. At Chelsea Flower Show in England Swedish nature put in a garden format is winning awards. There are some new ecological influence in the air. Investigating this trend, I try to understand the phenomena, in theory as well as in practice. The study is limited to the context of parks and how these are experienced.

Thoughts from the term "landscape urbanism" put together with theory about biotope construction and design form the theoretical base of my thesis. I refer to and reflect upon that base in the first part of the report. The landscape urbanists highlight the processes of landscape as an inspiration when working in the dynamic urban situation. The claim that the term landscape, as well as the word nature, today too often is connected to what's rural and anti cultural. Instead, in terms of ecology, it could be a creative force in forming new shapes for sustainability. Another theoretical and less abstract input to the theses is one about biotope design and construction. It's based on knowledge about ecology as well as about design.

Ankarparken in Malmö and the yet not constructed *Kristinebergsparken* in Stockholm are two examples of the kind of parks I name biotope- and succession parks. I interview people involved in those projects. Their opinions and mine are summarized in two stories following the first theoretical one. The studies show a gap between a conceptual biotope concern in the design and an actual knowledge about ecology in the built situation. Another aspect of great importance in parks with dynamic ambitions is how maintainance is coped with.

In the final part of my thesis I link the studies of biotope- and succession parks to the design of a park outside Kungsbacka, Gothenburg. I discuss three aspects which I think are of certain interest - acceptance for change, reference pictures and the importance of scale and the relation between the visitor and the site. The thoughts have in common that they are all about formulating the purpose of the park, in an experience perspective. That, I think is a crucial question, which I think always need a site specific answer beside the ecological motives of the park.

INNEHÅLL

NATURLIG NATUR OCH DJURISKA DJUR 8

INLEDNING 11

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT 12

AVGRÄNSNINGAR 13

DEFINITIONER 14

1. BERÄTTELSE - material från litteratur, observationer och intervjuer 17

TEORI La Villette, landskapsurbanism och biotopgestaltning 19

FALL 1 Från Norr Mälarstrand till Kristinebergsparken 31

FALL 2 Ankarparken - med egna ögon 35

2. TOLKNING - tre tankar om biotop och succession i ett parksammanhang 41

Målbild 43

- osuccession/färdig miljö 45

- styrd succession 47

- fri succession 49

Skalinsikt 51

- översikt 53

- detaljer 55

Synvinkel 57

- betrakta 59

- delta 61

AVSLUTNING 63

REFERENSER

fig. 1 - Naturlig natur och djuriska djur
Liv Strömquist (2008) *Einsteins fru*, Stockholm: Galago

NATURLIG NATUR och DJURISKA DJUR

En färsk undersökning visar att pingvinen är ett av världens populäraste djur bland människor.

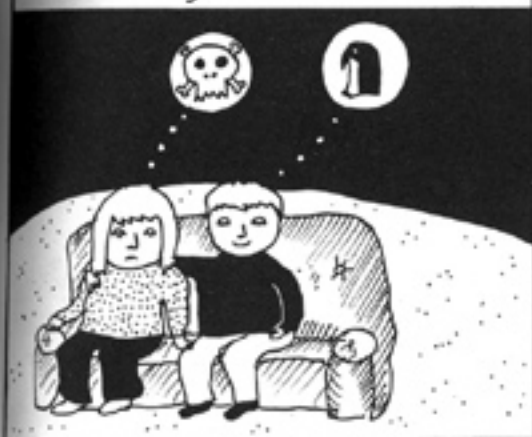

Förmodligen är en av anledningarna till detta att pingvinen har en supercute livsstil, med samma partner hela livet.

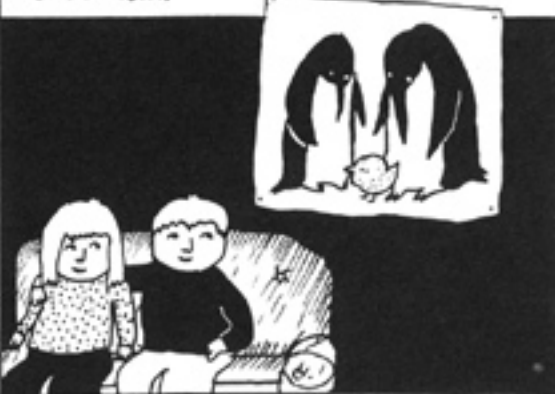
Varför har du aldrig köpt en nalle med texten "I love you sweetie" till mig?

Denna fågel-art ingjuter på så sätt hopp i alla som sitter och misströstar i en kärnfamilj.

Detta har också gett upphov till en industri av spraypaintmålningar på pingvinkärnfamiljer, som många människor uppskattar att hänga upp i sina hem.

Därför känns det väldigt tråkigt för mig att behöva avslöja nya chockartade upptäckter om pingvinens beteende!!!

Ny forskning visar nämligen att pingviner OFTA HAR SEX med andra pingviner utanför sitt parförhållande!!!

Snart ska jag gå och älska passionerat med en annan pingvin.

Ja, ja, den här historien får mig att tänka på det fäliga fenomenet att kalla på hur "djur gör" och sedan framhålla det som "naturligt" och därmed "moraliskt riktigt".

Jag är så jävla trött på att Kenny messar mig 8 ggr om dagen för att kalla var jag och Kenny är.

Men det är ju "naturligt" att han som "hanne" vill hålla lite koll på sin "flock".

Men man framhåller bara djurs beteende som "naturligt" om de gör något man själv tycker är bra, annars anser man beteendet vara "djuriskt" och väldigt skilt från människan.

Varje gång jag träffar Kennys bästa kompis vill jag bara slita av honom kläderna och ligga med honom.

Men herregud, du måste ju KONTROLLERA dig själv! Du är väl inget DJUR?!

Gud vad m...

Li...
hu...
de...

NATURNÄRA ELLER NATURNÄRA?

VÅTMARK ELLER VÅTMARK?

ALSUMPSKOG ELLER ALSUMPSKOG?

INLEDNING

Natur och naturligt är begrepp fyllda med en mängd föreställningar. Serietecknaren Liv Strömquist pekar i sin serie "Naturlig natur och djuriska djur" på vårt dubbla förhållande till det naturliga. Men kanske framförallt på de värderingar som följer med föreställningarna. När naturen används som förebild i gestaltande och planerande tar föreställningarna fysisk form. Ekologiska träleksaker och spänger ut i den vilda naturen är uttryck för en natursyn, men är samtidigt också agenter som återskapar denna natursyn i vår kultur. Jag blir nyfiken på hur föreställningarna om ekologi och natur ser ut i landskapsarkitektur idag.

Under en tids arbete i Schweiz sommaren 2007 kom jag i kontakt med en för mig ny typ av naturinspiration. Kontorets gestaltungsfilosofi inspirerades starkt av ekologiska principer och naturfenomen. Ord som meandering, succession, erosion och transpiration översattes till formideér. Men användes också som miljömässiga argument för förslaget. Jag tyckte att det var lite rörigt. Jag tyckte mig också känna igen orden och tankegångarna från ett antal nya internationellt uppmärksammade park- och landskapsprojekt.

Parallellt upplever jag att det pågår en svensk diskussion om vad natur är i en allt tätare stad. Och vad som är skillnaden mot det begrepp som kallas park och liksom tydligare hör till staden? Diskussionen handlar om ordens innebörd, om upplevelsen av det vilda, och om de ekologiska och sociala funktioner som dessa platser rymmer och borde rymma.

Jag vill förstå hur man kan tänka kring begreppen biotop och succession för att ge förutsättningar för ett brett spektrum av upplevelserika och dynamiska parker. I arbetet undersöker jag också hur de här tankarna fungerar. Jag prövar att tillämpa dem i en parksituation. Användandet leder till ytterligare reflektioner och nya frågor - är det som behövs bättre teknik eller kunskap om biotoper och ekologi? Eller är det idéerna i sig som behöver modifieras och förtydligas?

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Den nyekologiska trend som jag studerat har jag valt att samla i begreppet ”biotop-successionsparken”. Med diagram och processpaletter presenteras spektakulära landskapsarkitektprojekt på ett visuellt tilltalande sätt i världen över. Ofta rör det sig om projekt i en landskapsskala. Exempel på sådana tävlingarna om Fresh Kills Landfill utanför New York, Orange County Green Park i Kalifornien och Downsview Park utanför Toronto. Men även bland mer urbana parker i en mindre skala, exempelvis The high line i New York, de tyska industriparkerna och våra svenska Kristinebergsparken och Ankarparken tycker jag mig se exempel på förhållningssättet. ”Ekologi” och ”natur” blir argument – för upplevelse, minskade skötselkrav och för ekosystem. Samtidigt blir också användandet av det naturliga/ekologin en modell för ett mer dynamiskt tänkande i ett större stadsbyggnadssammanhang.

TEORI - I begreppet landscape urbanism (översatt landskapsurbanism) återfinner jag tankar om det organiska landskapet och det på samma sätt organiska urbana. Jag känner igen begreppen från argumentation som jag tyckt mig se i projektform. Biotopgestaltning ger mig andra teoretiska infallsvinklar på fenomenet.

FALLSTUDIER - Ankarparken i Malmö och den ännu obbyggda nya utformningen av Kristinebergsparken i Stockholm är två exempel på parker som på olika sätt representerar biotop- och successionsparken. Med dem i fokus gör jag intervjuer och observationer. Dessa vävs ihop med teorin och redovisas som essäer i arbetets 1:a del.

EGEN TILLÄMPNING - Parallellt med examensarbetet arbetar jag med utformning av en park i byn Björkris, Kungsbacka. I det arbetet reflekterar jag över biotop- och successionsparken och det material jag samlat in. Jag sorterar ut tre tankespår som jag tycker är särskilt intressanta. I arbetets 2:a del diskuterar jag dessa generellt och i sammanhanget Björkris.

AVGRÄNSNINGAR

PARK - Min önskan är att undersöka de ambitioner med biotopgestaltning och successionsmedvetenhet som jag ser i parksammanhang. Den landskapsurbanistiska teorin som jag finner stöd i behandlar till stor del skeenden som rör sig i en landskapsskala. Trots det begränsar jag min analys av teorin, liksom de andra delarna av mitt examensarbete till att handla om parksammanhanget. Dels gör jag så för att det var med parken för ögonen som min fråga om biotop- och successionsambition uppkom, dels ger den begränsningen mig möjlighet att konkretisera frågan till den nivå jag önskar. Som jag ser det skulle landskapsurbanismens tankar alltså kunna ge idéer i arbete med allt från parkeringsplatser, industriområden och jordbrukslandskap till bostadsområden. Jag väljer att studera och applicera dem i en parksituation.

UPPLEVELSE - Det jag kallar biotop- och successionsparken är ett samlingsnamn för de parker där man med olika motiv och resultat, haft ambitioner att använda ett biotop- och successionstänkande i gestaltning och planering. En hel del av argumenten för att arbeta med biotoputveckling och succession i park är ekologiska. Medveten biotop och successionsgestaltning och planering kan ge miljöer som fungerar bättre ur ett ekologiskt perspektiv. Det råder ingen tvekan om att god ekologisk kunskap, om växter, växtsamhällen mm är en förutsättning för att lyckas med det arbetet. I mitt examensarbete vill jag framför allt undersöka aspekter av ett biotop och successionsarbete som handlar om de upplevelsemässiga argumenten och konsekvenserna. Jag vill se vad biotop- och successionsparkens platser representerar och hur den natur som skapas framställs i relation till människan i parken. Det är min övertygelse att det krävs kunskap och medvetenhet även om de aspekterna för att den upplevelse som önskas ska nå fram. Jag väljer därför att inte fördjupa mig i ekologiska konsekvenser av olika ställningstaganden.

NUTIDA - Under 80- och 90-talen utvecklades spår inom svensk landskapsarkitektur som fördjupade sig i en användning av natur och ekologiska principer. Utvecklingen av naturlika planteringar och av metoder för att varsamt bygga i befintlig natur, som vid IBM's lokaler i Stockholm, är exempel på produkter från den tiden. Den teoribildningen utgör en historisk bakgrund till dagens nyekologiska landskapsarkitektur. Jag har valt att i mitt examensarbete inte titta närmare på den bakgrunden utan att röra mig i landskapsarkitektur som representerar mer direkta uttryck av idag.

PRAKTIK - I anslutning till mitt ämnesval finns en mängd teorier och filosofier som handlar om natursyn - om människans relation och identifikation med naturen. John Dixon Hunt definierar trädgården/parken som en tredje natur i relation till en första "vild" natur och en andra kulturell funktionell natur (jordbrukslandskap, städer mm)¹. Filosofen Arne Naess diskuterar en antropocentrisk natursyn (där naturen får sitt värde utifrån människans nytta och värderingar) relativt en ekocentrisk natursyn (där naturen har ett värde i sig själv)². Den här typen av resonemang är helt klart relevanta för en diskussion om naturens roll i ett parksammanhang men i mitt examensarbete diskuterar jag framförallt teoribildningar som har en mer direkt kontakt med praktik inom arkitektur och landskapsarkitektur.

DEFINITIONER

SUCCESSION

Succession (från latinets succe'ssio, inträdande) betyder att efterträda och följa efter. Ekologisk succession, långsam förändring inom ett ekosystem vilken leder till att ett nytt växt- och djursamhälle uppkommer. Detta kan leda till att växt- och djursamhällen som tidigare funnits i ett område helt slås ut. Som exempel kan ett öppet fält växa igen och bli en skog, en sjö växer igen och blir en myr. (<http://www.wikipedia.se>)

När jag använder begreppet succession/successionsmedvetenhet menar jag att insatser som planeras och görs med en utgångspunkt i det föränderliga. Även om det är fallet i de flesta miljöer som jag ger exempel på eller föreslår, så tycker jag att successionsbegreppet sträcker sig längre än till växtföränderlighet. Som jag ser det är även ett barns utvecklingsfaser och ett bostadsområdes befolkningsutveckling exempel på succession. Även sådana typer kan vara relevanta för en planering och gestaltning med utgångspunkt i det föränderliga.

BIOTOP OCH HABITAT

En biotop är en biologisk term för en typ av omgivning, med naturliga gränser, där vissa växt- eller djursamhällen hör hemma. Biotopens speciella egenskaper gör att vissa organismer trivs bättre än andra och biotopen påverkar därför vilka djur och växter som lever i området. Den grupp av organismer som lever i en biotop kallas dess biocenos. I ett industriellt utvecklat samhälle som Sverige är alla biotoper i någon mån påverkade av mänsklig verksamhet, såsom olika former av industriell verksamhet, åkerbruk, djurhållning, vattenanvändning etc. Ett mycket stort antal biotoper är ett direkt resultat av sådana verksamheter. (<http://www.wikipedia.se>)

Som beskrivningen från Wikipedia lyder är det mycket svårt att tala om naturliga biotoper, i den mening att det naturliga skulle vara något av människan opåverkat. I mitt arbete ser jag heller ingen poäng med den strävan. Däremot finns en uppsättning möjliga vegetationstyper för våra breddgrader (beskrivna i bland annat publikationen Vegetationstyper i Norden³). I mitt sätt att använda biotopbegreppet ser jag dessa, med kulturella tillägg, reduktioner eller justeringar som utgångs- (eller klimax)miljöer.

Ordet habitat är delvis synonymt med ordet biotop, men habitat kan sägas vara områdets lämplighet som livsmiljö sedd ur artens perspektiv, medan biotopen är områdets naturtyp mer allmänt. Det kan vara så att till exempel ett område av "rätt" biotop är för litet för att bli ett lämpligt habitat för större djur. (<http://www.wikipedia.se>)

I mitt arbete syftar jag till den mer allmänt beskrivna naturtypen, och hur den förmår motsvara de upplevelsemässiga förväntningar som ställs på den. Hur den fungerar som habitat för andra djur lämnar jag utanför min studie.

LANDSKAP, NATUR OCH NATURLANDSKAP

Landskap är benämning på ett geografiskt område med synlig geologisk, biologisk eller kulturell karaktär. Vissa definitioner har dessutom kravet att området måste ha en viss minsta storlek (några km²) för att kunna kallas landskap. Landskapskaraktären definieras ofta enligt en skala som går från "örörd natur" (naturresevat, nationalparker) till storstadens centrum, det förment sterila stadslandskapet. I skalans ena ände bestämmer geologin och biotoperna karaktären, i den andra finns det modernaste tänkbara kulturlandskapet där man tenderar att bortse från den växtlighet och de djur som finns även i storstäder.

Vanligt är att man uppfattar natur och landskap som synonymer. Synsättet går tillbaka till 1800-talets nationalromantik som kopplade samman den nationella identiteten med det svenska landsbygdslandskapet. En vanlig förväxling är därför också den mellan landskap och landsbygd. (<http://www.wikipedia.se>)

Natur kan syfta på den levande, materiella världen i stort, men särskilt den av människan (väsentligen) opåverkade miljön i form av växter, djur, landformer o.s.v. Med natur avses även inre egenskaper som bestämmer beteende och ändamål i någon eller något ("sakens natur"). Det är ett begrepp som har tolkats och definierats sedan antiken i olika sammanhang, och har genomgått flera betydelseförskjutningar och därmed blivit mångtydigt och ideologiskt laddat. Natur är med en klassisk definition allt som inte människan kan skapa, i motsats till kultur och senare artificiell, alternativt det som är fött eller medfött i motsats till det som är skapat av människan. (<http://www.wikipedia.se>)

Naturlandskap kallas ett avsnitt av naturen där människan har påverkat landskapet väldigt lite eller inte alls. I den industrialiserade delen av världen är det näst intill omöjligt att hitta ett sådant landskap. I Sverige skulle möjligtvis de mycket små resterna av urskog och de yttersta obebodda skären kunna kallas naturlandskap. (<http://www.wikipedia.se>)

När jag använder ordet landskap menar jag ett på något sätt geografiskt avgränsat rum - ett landskapsrum. Det kan ha både kulturell och naturlig karaktär, där jag med naturlig menar det av människan mindre synbart påverkade. Med naturlandskap menar jag ett landskap där den naturliga karaktären är stark. Begreppet natur har jag försökt att undvika men om jag använder det kan det betyda nästan vadsomhelst.

(Fotnoter)

¹ Dixon Hunt John (2000) *Greater Perfections: The Practice of Garden Theory*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

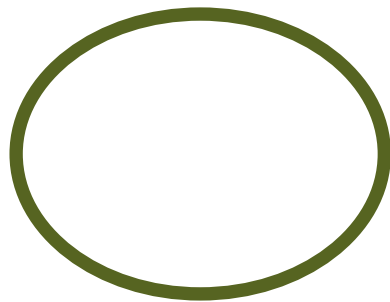
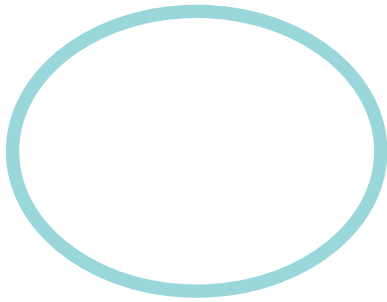
² Naess Arne (1999) *Livsfilosofi*, Stockholm: Natur och Kultur

³ Nordiska ministerrådet (1994), *Vegetationstyper i Norden*,

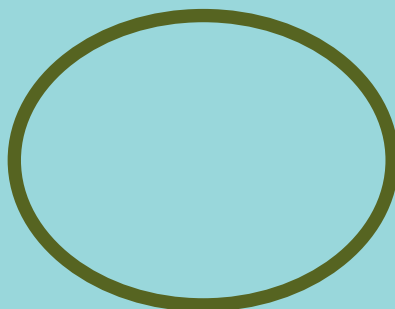
1. BERÄTTELSE

- material från litteratur, observationer och intervjuer

teori - Landskapsurbanism
& biotopgestaltning

fall 1 - Kristinebergsparken

fall 2 - Ankarparken

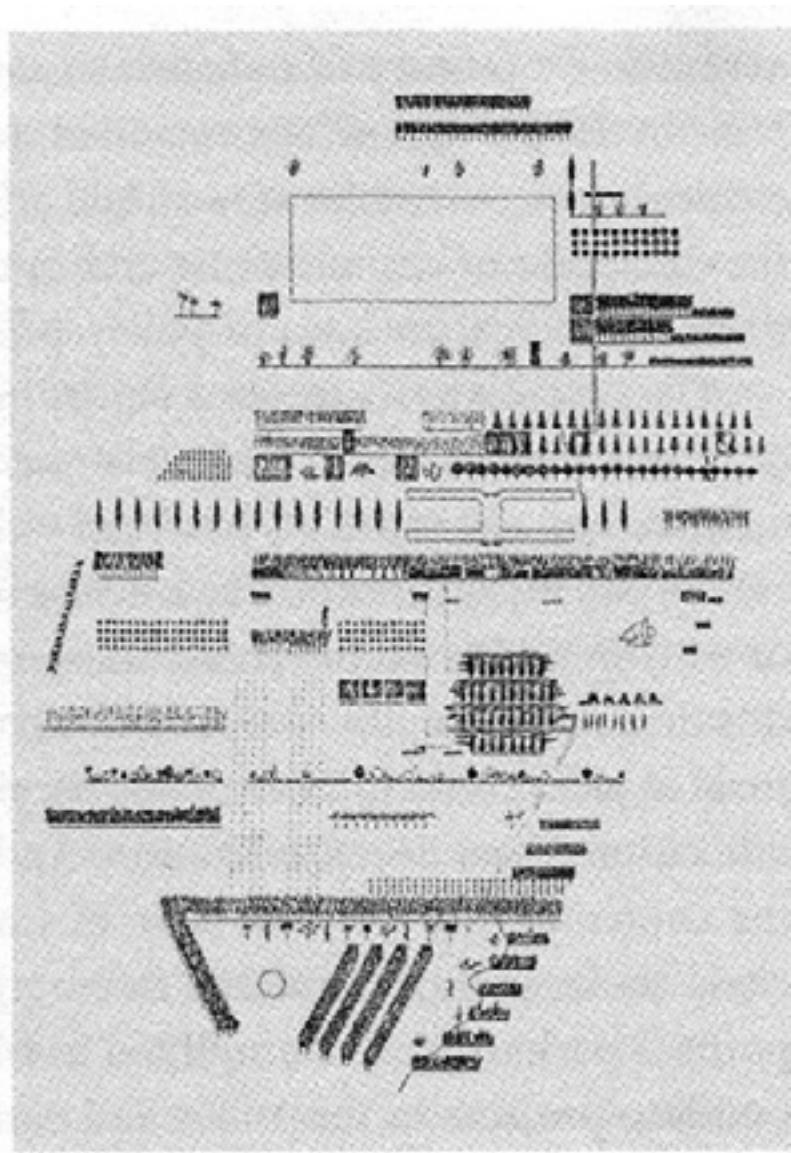
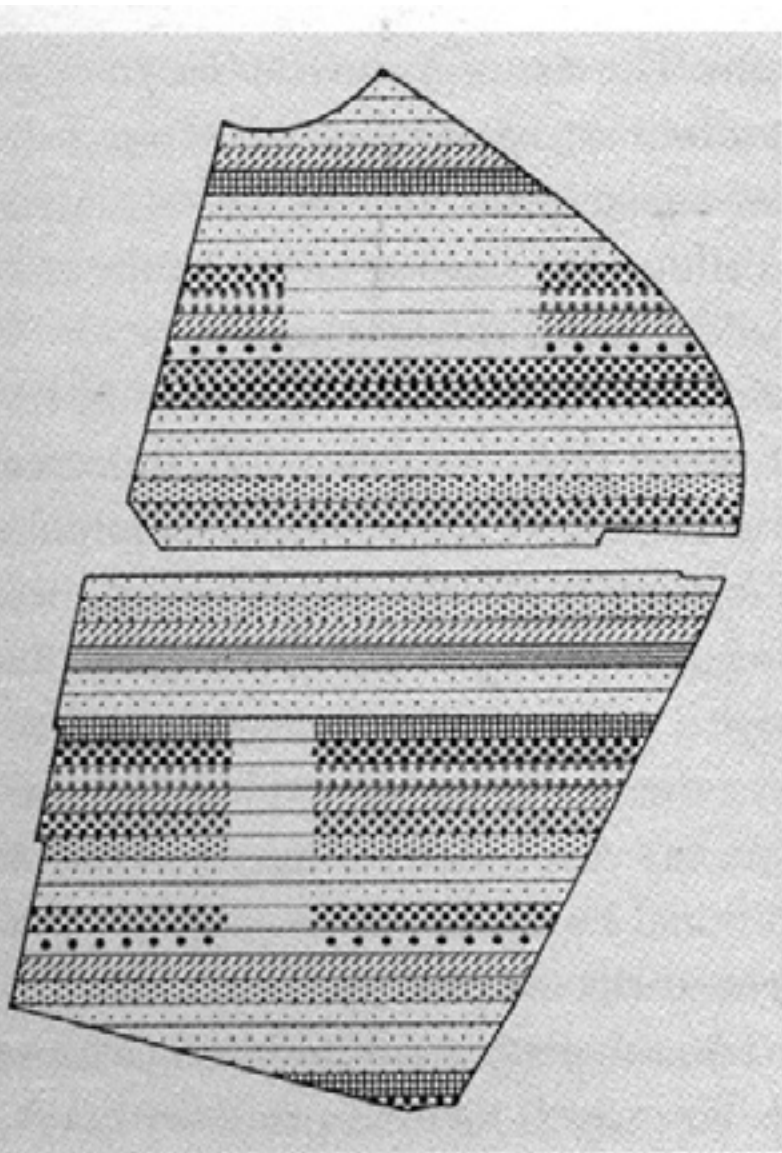

fig.2 - Parc la Villette, planteringsdiagram
OMA & R. Koolhaas. Waldheim C. (2006)
The Landscape Urbanism Reader, New York:
Princeton architectural Press.

”landscape is not only a formal model for
urbansim today, but perhaps more importantly,
a model for process”²

La Vilette, landskapsurbanism och biotopgestaltning

I augusti 2007 besöker jag en vän i Paris. Det är en solig lördag då vi tar tunnelbanan till la Villette. Mina förväntningar är höga. Detta är en park som beskrivs som den första i en ny generation– en postmodern skapelse och resultatet av en internationell tävling från tidigt 80-tal. Det som varit ett slakthusområde skulle omgestaltas till en park för 2000-talet. Över 470 tävlingsbidrag inkom, från fler än 70 länder. Bernard Tschumi's bidrag vann, och blev det som byggdes, men andraplatsbidraget från OMA och Rem Koolhaas blev minst lika omtalat ifråga om parkens nydanande.¹

FÖRÄNDRINGSPROCESS

Generationskiftet handlar om förslagets utgångspunkt i landskapet som stadsbyggande element. Landskapet karaktäriseras av den infrastruktur och de processer som bygger upp det. Vattendrag, åkrar och skogar delar upp landskapet i horisontella ytor. På samma sätt ser landskapsurbanisterna på det urbana. Med en processororienterad modell förstår de staden utifrån fortlöpande förändringar i handel, globalisering, kapitalkanaliserings, ackumulation, statliga regleringar mm. Förändringarna skapar och formar de urbana relationerna och det urbana och är därigenom staden mycket mer än den rent fysiska formen i sig själv.

”priority should now be accorded to landscape rather than to freestanding built form, in the making of cities”³

Den definitionen av det urbana är en motreaktion till ett tidigare modernistiskt statiskt synsätt. Snarare än att ses som en viss täthet och formation av byggnader definieras det urbana som en samling parallella processer.⁴ Liksom dungen kommer att växa upp till en skog så kommer hamnen inte alltid att vara en plats för båtproduktion. Och slakthusområdet kommer inte alltid att hysa ett slakthus. Detta måste ligga inbyggt i det planerade på olika vis bli utgångspunkt för designstrategier.

Jag förstår landskapsurbanismen som ett mycket brett idékomplex men med ett antal gemensamma antaganden och inriktningar där kärnpunkten ligger just i det dynamiska. Utifrån dessa utgår strategier för design. Charles Waldheim myntade begreppet, men flera andra namn, som James Corner och Stan Allen är tätt knutna till det. I boken Landscape Urbanism Reader (L.U.R) samlar Waldheim en bunt framstående urbanteoretiker och praktiker som i essäer får ge sin syn på begreppet. I Europa återfinns landskapsurbanistiska kvaliteter i en designpraktik, som genomförda och genomförda projekt, ex. Rem Koolhaas plan för Melun Senart, Latz+Partners gestaltning av industriparken Duisburg Nord och West 8's strategi för landskapet kring flygplatsen Schiphol i Amsterdam.

I förslaget för la Villette hanterades landskapet som ramen för en urban förändring av område som varit del av staden men fått ändrad betydelse pga. förändrade produktions- och konsumtionsmönster. **Parken ses som ett rum**

för att hantera infrastruktur, evenemang och alla möjliga aktiviteter och inte som en oas i en hälsovidrig omgivande stad, en plats bara att hämta andan på. En rad potentiella program för parken presenteras istället för en fixt och färdig estetisk uppvisning. Parken är en del av staden. Hur den kommer att fungera hänger snarare på komplexa sammanhang snarare än på dess fysiska gränser. (fig.1)

I verkligheten går jag runt i parken och letar efter en skylt där det står förändringsprocess. Den hittar jag givetvis inte. Jag rör mig genom vad som förefaller vara en vanlig vardagspark för parisare. Och om den fungerade så på 80-talet och kommer att fungera så på 2010-talet så har den väl lyckats röra sig i takt med stadslivet omkring? Idag spelas boll, joggas och leks. Ändå ligger besvikelsen på lur. Det (över-)teoretiserade skapar förväntningar.

Jag upplever de röda stålkonstruktionerna i la Villette som massiva. De har inte fångats i den beskrivna utvecklingsprocessen utan står där tillsammans med de andra konstruktionerna och ropar sliten postmodernism. Parken verkar inte illa fungerande, men jag hittar inget fantastiskt uttryck. Och det är så jag uppfattar la Villettes storhet - i idén och inte i formen.

EKOLOGI

I la Villette ligger betoningen på förändringsprocesser generellt. I landskapsurbanismen har det draget utvecklats till att handla om processer som rör ekologi och uthållighet. Richard Weller skriver i L.U.R att landskapet är det medium där alla ekologiska transaktioner måste passera. Det är och förblir vår viktigaste infrastruktur. Parkens ekologiska funktion i det urbana bör ses även för sitt strukturella värde och inte enbart som ett fristående ekologiskt system.⁵ Också detta förbisågs under modernismen. Sverker Sörlin skriver boken Naturkontraktet att "naturen var den felande länken i de ideologiska bojar som smitts i modernismens tankesmedjor".⁶ Sörlin menar att alla samhällen har en miljöetik – normer för vad man gör

och inte gör mot naturen och var man placerar sig själv i den. De uppenbara miljöproblem som vi ser idag leder till en omprövning av den etik som styr idag. **Kunskapsmässigt vet vi, och så sakteliga förstår vi, att naturens hälsa står och faller med vår egen.**⁷

Den nya miljöetiken kommer att följas av nya umgängesformer med naturen.⁸ Jag förstår landskapsurbanismen som försök att hitta sådana nya former.

Uppdelningen i natur och kultur som är så grundläggande i den västerländska miljöetiken har växt fram alltsedan 16-1700-talet⁹. Men är på inget sätt statisk. Genom tiderna har synen förändrats i takt med andra strukturella samhällsförändringar. När jägare blev jordbrukare, och jordbrukare blev industriarbetare förändrades människans beroende av och förhållande till naturen. Idag sker en förskjutning från råvarubaserade näringar och tung industri till kunskapsindustri och kommunikation. Det är rimligt att anta att den förändringen kommer att påverka vår relation till naturen.¹⁰ Weller ser att det landskapliga idag värderas utifrån sitt sceniska värde, som en förskönande vy "cherry on the cake"¹¹. Sett från staden är landskapet den lilla röda stugan, de betade kullarna och ekbacken, det "naturliga" andra. De här pastorala miljöerna kommer att vara viktiga, som mentala bilder, men också för människors rekreation, hälsa och som korridorer med ekologisk funktion. Oavsett om dessa miljöer är kulturellt skapade eller inte så likställs dessa bilder ofta med vad som är natur och det naturliga. Utifrån detta avgörs även vad som räknas som natur (och inte natur) i staden. Dit hör inte industrimiljöer eller infrastruktur, men väl gårdsgårdar på Skansen. **Landskapet sett som det pastorala, naturliga andra blir på så sätt begränsande både för dess roll i den täta staden och för det urbana när det expanderar ut på landet.**¹² Både dyrkandet av det vilda och av det kultiverade är produkter av dualismen natur-kultur som den ser ut idag i vår kultur.¹³ **På samma sätt som landskapsurbanismens landskap går**

fig.3 -
MOTSTÅENDE
SIDA:
Parc la Vilette,
Paris
aug 2007

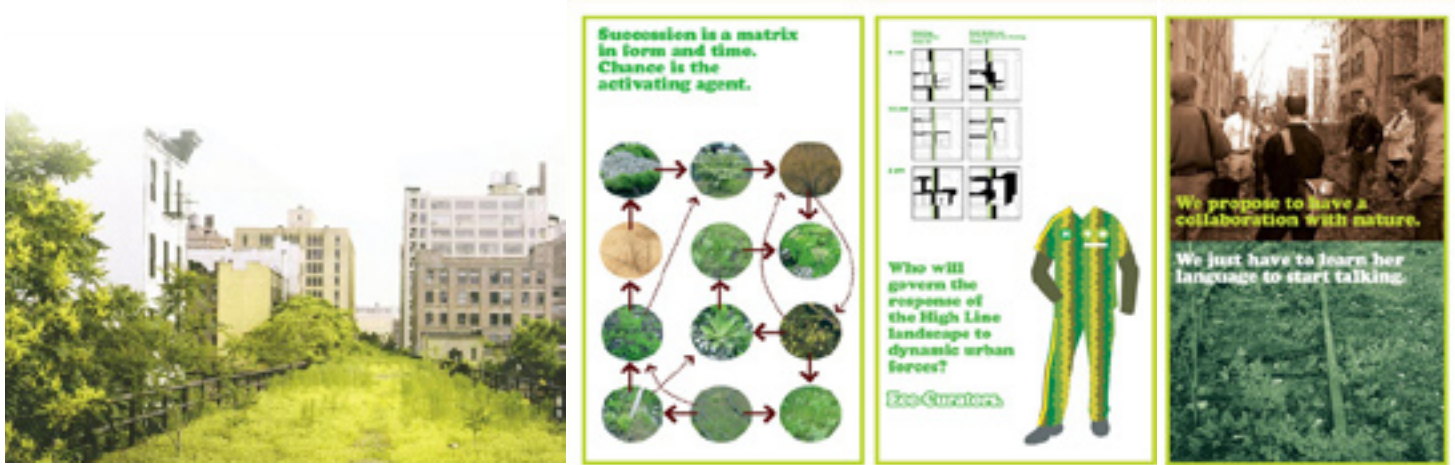
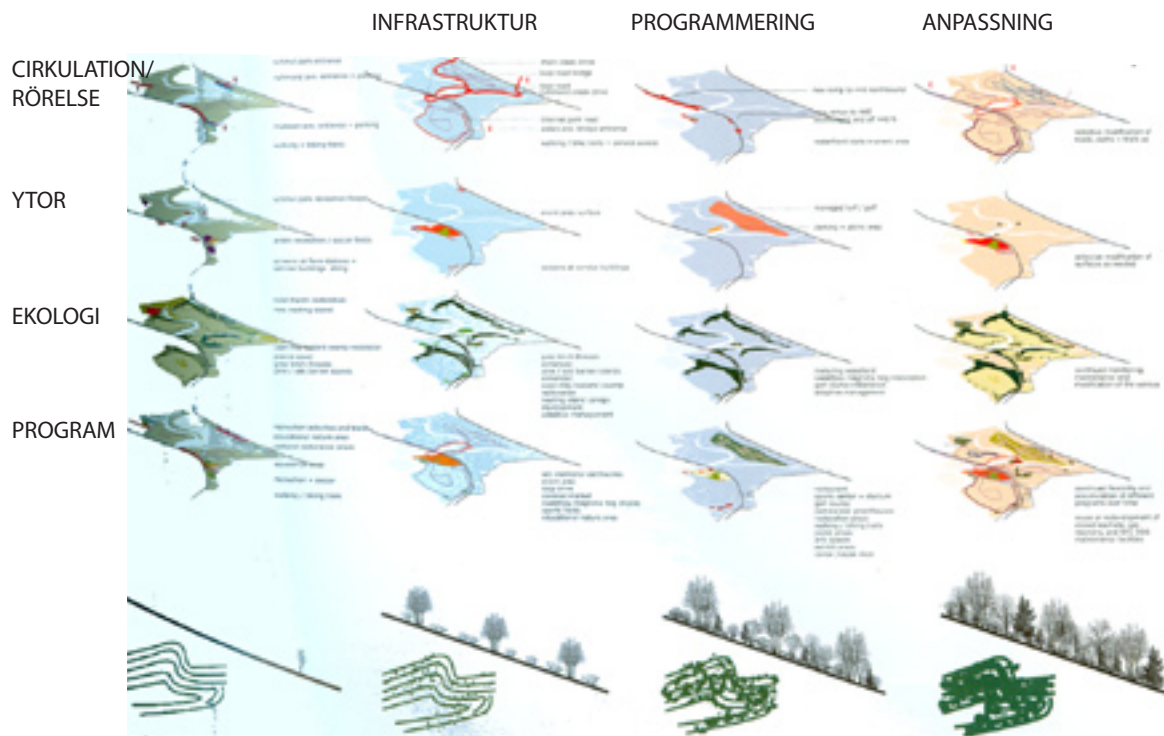

fig. 4 - NGO'n FRIENDS OF THE HIGHLINE vill se en dynamisk utveckling av det upphöjda spårområdet som löper längs västra Manhattan, New York.
www.thehighline.org

fig. 5 - I LIFESCAPE beskrivs hur landanvändningen omfördelas över tid. Som en biotops successionstadier eller ett barns utvecklingsfaser kommer området att växa fram i fyra steg som Corner kallar "sådd", "infrastruktur", "programmering" och "anpassning". Varje fas motsvaras av ett program för rörelse i parken, ytfördelning, biotoputveckling och aktiviteter. Field Operations (2002), Lifescape Field Operations, Praxis nr 4 – Landscapes

förbi definitionerna av stad och land är har de gemensamt att de önskar sträcka sig bortom traditionell uppdelningen i natur och kultur.

Landskapsurbanismen kan ses som en reaktion på Ian McHarg sätt att använda landskapet i regional planering, med landskapets lager och i kartöverlägg¹⁴. Corner, som själv var student och kollega till McHarg på University of Pennsylvania understryker betydelsen av McHarg's Design with Nature, men motsätter sig dess värderade uppdelning i stad och natur, där staden står för förfall och förstörelse och naturen framställs i bilder av oförstörd oskuld. Corner menar att den inställningen resulterade i en ekodesign präglad av antidesign och antiurbanism. Han ser att naturen i det urbana måste omdefinieras och befrias från tyngande naturromantiska bilder för att göra det möjligt att lyckas med ett hållbart planerande. I den omdefinitionen är det fruktbart att skilja på den mentala bilden av natur och vetenskapen ekologi. **Ekologiska funktioner måste kunna få många fler former än de som idag uppfattas som naturliga.** Annars kommer vi inte att hitta så många platser som det behöver finnas för dem i det hållbara urbana. Strategier behöver utvecklas för att få ekologiska processer att fungera i design, och ett sätt att göra det är genom att använda och tolka naturliga fenomen såsom erosion, succession och vattensystem.¹⁵

I en urban ekologi föds, fortlever och reproducerar sig här naturliga/biologiska system formade under mänsklig påverkan.¹⁶ Det har lett till designstrategier som accepterar den mänskliga störningen av de ekologiska systemen, kanske är den t.o.m. en förutsättning?

Ett nutida la Villette hittar jag i tävlingen för Fresh Kills från 2001. Fresh Kills är 900 ha stor soptipp utanför New York på Staten Island. Uppgiften var att föreslå en utveckling av området i faser över tid. En annan förutsättning var att lagen skulle bestå av medlemmar

med bred kunskapskompetens. Tävlingen kallades "Landscape to landfill" och vanns av James Corners kontor Field Operations. (fig.4)

Liksom i la Villette föreslås landskapet i Fresh Kills bli ramen för en stadsomvandling. Och liksom för la Villette ses landskapet som en horisontell yta, inom vilken ett antal program samsas. De delas upp i lager, presenterade med tematiska diagram. **Idéer om utveckling av ekologi blandas friskt med utveckling av ekonomi, användning och infrastruktur. Det ser jag som kännetecknande för dagens landskapsurbanistiska projekt.**

STORLEK OCH SKALA

Dan Hallemar poängterar i Arkitekten mars 2008 storleken på de här typerna av nya landskapsparker¹⁷. **Fresh Kills exempelvis, rör sig i en landskapsskala som ger utrymme för utveckling av både det sociala och kulturella livet och ekologiska system.** Kristinebergsparken (se fall 1) är ett av få exempel på en ny lite större park som byggs i Sverige idag. Där är det en kvalitet att det just finns plats nog för att kunna föreslå en tät skogsbiotop men också öppna ytor för lek och aktivitet.

Men storleken på området blir också en utmaning. Det menar Ken Smith, landskapsarkitekt som utformar förslaget för en annan stor park, Orange County Green Park i Kalifornien. Den utmaningen ligger i att hålla ihop delarna och att inte glömma bort varken den stora eller lilla skalan. Smith ser svagheten med många storskaliga förortsgestaltningar att de bara befinner sig mittemellan. Förslagets slogan för Green Park var därför "big, little, skip the middle".¹⁸ **Jag tolkar det som att man i mittemellanlandet varken lyckas integrera parken i sitt urbana sammanhang, eller gestalta dem till goda platser att vistas på.**

METAFOR

En gemensam nämnare som jag ser i stadsutvecklingsförslag med landskapsurbanistiska drag är att de landskapliga och ekologiska

BALCÓN DE SAN LÁZARO

Urbanización y conservación de restos arqueológicos en el balcón de San Lázaro, Zaragoza

arquitectos: Francisco Lacruz Abad y Alejandro San Filipe Berna
arquitectos paisajistas: Craig Verzone y Cristina Woods
arqueólogo: Carlos Blanco
aparejador: Jose A. Codesal

Las circulaciones se asemejan al movimiento del agua: Crecidas y estiajes. Remansos. Remolinos. Flujos lineales de personas que atraviesan el puente y se adentran en el barrio del Arrabal. Movimientos sinuosos por los caminos del parque de los meandros. Remansos para el descanso contemplando las ruinas. Atravesar la plaza de la niebla y los charcos. Descender al río entre los remolinos del paisaje.

fig. 6 - BALCÓN DE SAN LÁZARO, vinnande tävlingsförslag från VWA Architectes

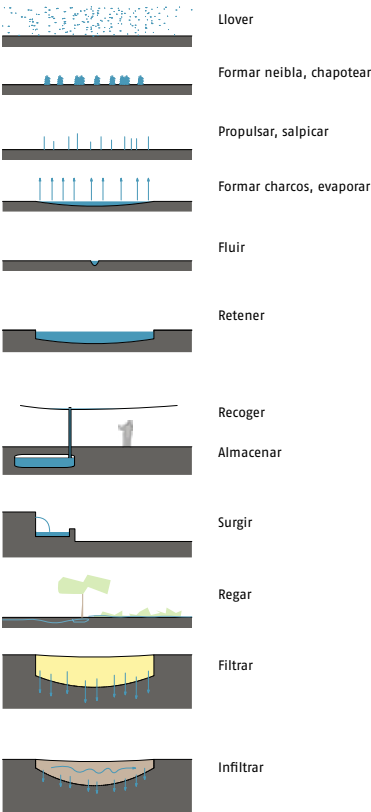
Verzone and Woods Architectes vann tävlingen om ny gestaltning av ett torg/park i centrala Zaragoza, Spanien. Förslaget handlar om vattnets egenskaper, förekomster och rörelser. Genom ett meandrande stråk parallellt med floden förflyttar man sig genom parkens delar.

Växterna visar en torr - fuktighetsgradient

Markbetong med gropar lämnar vattenpussar

Fontäner med stilla, forsande, avdunstande, infiltrerande och tidvatten

diagrama de las aguas

contexto urbano

Marco urbano: Ebro – Puente de Piedra – Arrabal

Protagonista principal: las ruinas romanas

Flujos peatonales

Trazado viario

Espacios

Vinculos

Componentes: agua, sombra, edificio

Marco vegetal

formación de meandro

El flujo del agua ha configurado el meandro, las dos orillas apenas unidas por el puente. En la margen izquierda, el muro, el parque, las ruinas.

processerna ofta används som förslagets koncept. E Mossop skriver i L.U.R att landskapet blir en metafor för dagens urbanitet, så som den beskrivs av James Corner, Stan Allen och Rem Koolhaas¹⁹. Corner förklarar återkomsten av det till synes gammalmodiga ”landskapsbegreppet” just med att begreppet är fyllt av möjligheter för fantasi och metaforer, för arkitekter och stadsbyggare.²⁰ Ekologin som en metafor för det urbana ger en förståelse för alla enheter och aktörer som ihoplänkade, ständigt beroende och förutsättningar för varandra. **Det urbana ses om en super-organism och i olika skalor, på olika sätt, får ekologi och naturliga processer vara inspirationskälla och koncept i gestaltningen av den.** (fig.5)

KONKRETISERING

Ett mer konkret perspektiv på begreppen biotop och succession får jag från antologin ”The Dynamic landscape” av Nigel Dunett and James Hitchmough. Fältet som författarna kommer från kallas ”new sustainable landscape plantings” och har i Sverige kommit att beskrivas som ”biotopgestaltning”. Den nytändning som genren ser idag kan ses som ett svar på de senaste decenniernas sociala rörelser och miljöengagemang. Den hortikulturella sanningen att ju högre komplexitet en plantering har, ju mer kostar den, ifrågasätts. (Hortikulturell definieras här som planteringar sammansatta av exoter och kulturväxter som inte har något att göra med varandra i någon naturlig växtmiljö²¹) **Istället för att bekämpa de ekologiska processerna (ex. konkurrens och naturlig selektion) föreslås metoder för att utnyttja dem i kompositionen.** Målet är att skapa planteringar med låg skötselkostnad som rymmer säsongsvariationer, höga upplevelsevärden och så hög biologisk mångfald som möjligt.²²(fig.5)

I en vidare diskussion om det svårdefinierade begreppet ”ekologiska planteringar” menar Hitchmough och Dunett att ett oomtvistat kriterium ändå måste vara utgångspunkten i

de ekologiska processerna i allmänhet och den naturliga selektionen i synnerhet.²³ I en sådan finns plats för arters fortplantning, konkurrens, död och näringsämnenas kretslopp.

”That ecological worth may be more tied up in notions of process rather than a product is a unsettling idea, as it undermines the foundation of many of our values, which are grounded in commodities, a perspective in time and the current boundaries of the national state.”²⁴

Just upplevelsevärdena och den estetiska aspekten är något som betonas tydligt kanske just för att den förbisågs i den förra generationens naturlika planteringar. I en urban kontext måste den naturinspirerade vegetation som används svara mot de värden som den stora massan uppskattar.²⁵

Liksom Wellers diskussion om bilden av det pastoraliska landskapet menar J. Hitchmough och N. Dunett att studier av människors uppfattningar och preferenser om landskap och naturmiljöer fram till idag framförallt handlat om rurala landskap. Det blir problematiskt vid användning av natur i staden. **En ”rörighet” i ett naturlandskap accepteras inte lika lätt om samma landskaps delar lyfts in i en stadsmiljö.** Värderingar av vad som är rörigt och städat är en attitydfråga, och attityder kan förändras. Författarna menar ändå att naturinspirerade landskap i staden behöver gestaltas så att de uppfattas som medvetet utformade. Rörighetstoleranser kan visst utmanas, men det gäller att vara mån om att den biotopinspirerade miljöerna kopplas förknippas med något positivt och upplevelserikt.²⁶ En formell plantering har lägre tolerans för att

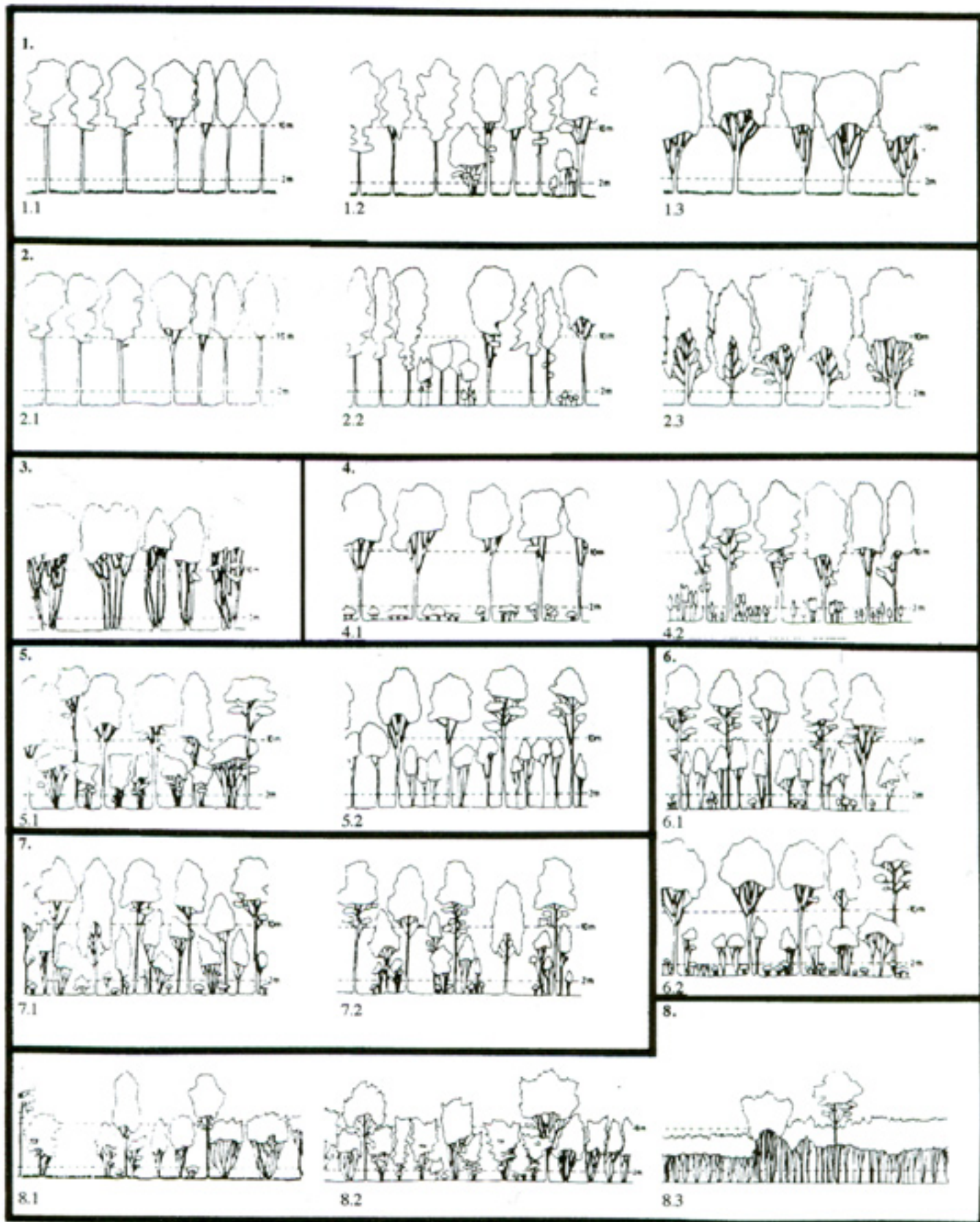

fig.7 - Profildiagram beskriver utveckling av olika skogsmiljöer och de rum som skapas genom dessa.
 Gustavsson R. (2006) i Dunett N. & Hitchmough J (editors), The dynamic landscape, New York: Taylor & Francis

uppfattas som rörig. När var sak tydligt har sin plats märks det helt enkelt tydligare när saken inte är där den ska.²⁷

I ”Det nya landskapet” av Roland Gustavsson och Torleif Ingelög ges handfast kunskap och idéer om naturvård, skogodling och planering i kulturbygd. I boken beskrivs ett landskap i förändring. I boken beskrivs strategier för landskapsutveckling med vinster för biologisk mångfald, upplevelse och skönhet. Författarna betonar vikten av det småskaliga landskapet, av platsanpassning och att se till helheter. Med gedigen kunskap om biologi och växtsuccession beskrivs hur ett variationsrika miljöer arbetas fram steg för steg.²⁸

Liksom Corner efterlyser författarna till både The dynamic landscape och Det nya landskapet nya landskapsuttryck och nya stilar som inriktar sig mot att åstadkomma ett biologiskt rikt stadslandskap. Däremot diskuteras inte det staden, och landskapets dynamik som modell för det urbana ytterligare.

I jämförelse med landskapsurbanismens flummiga texter framstår Det nya landskapet och The dynamic landscape som checklistor. De är naturligtvis litteratur på olika teoretiska nivåer. Ändå tycker jag att de är intressanta i relation till varandra i de många parallella diskussionerna om landskapsekologi, natur och urbanitet.

Jag ser landskapsurbanismen som abstrakta formuleringar om urbanitet, ekologi och arkitektur. Risken är att de tankarna är så svåra att greppa och konkretisera att de blir oanvändbara. Det jag tror att landskapsurbanismen kan tillföra den svenska landskapsarkitekturen är en teoretisk nivå som kan fungera som både inspiration och länk mellan stadsbyggnad, parkbyggnad och landskapsbyggnad. För mig har den fungerat som en grund utifrån vilken jag tolkat Ankarparken och Kristinebergsparken.

I Det nya landskapet och i The dynamic landscape hittar jag information som jag kan använda för att gestalta parken i Björkris. När jag väl bestämt mig för vad den är – i relation till Kungsbacka, till bostadsområdet omkring och som en bit natur. I den förståelsen hjälper mig idéerna från landskapsurbanismen.

(Fotnoter)

- ¹ Waldheim C. (2002) Landscape urbanism: a genealogy s.13, i *Praxis nr 4*.
- ² Allen S. citerad av Waldheim C. s.39 i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press.
- ³ Framptown K. citerad av Pollak L. s.127 i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press.
- ⁴ Girot C (2006) Vision i Motion, Representing landscape in time s.89, i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press.
- ⁵ Sörlin S. (1991) *Naturkontraktet - om naturumgängets idé-historia* s.4, Stockholm: Carlsson förlag.
- ⁶ Ibid s.10
- ⁷ Ibid s.17
- ⁸ Ibid s.153
- ⁹ Ibid s.146
- ¹⁰ Ibid s.147
- ¹¹ Weller R. (2006) An art of Instrumentality: Thinking through landscape urbanism i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press
- ¹² Ibid.
- ¹³ Sörlin S. (1991) *Naturkontraktet - om naturumgängets idé-historia* s.157, Stockholm: Carlsson förlag.
- ¹⁴ Waldheim C. (2006) Landscape as urbanism s.38, i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press.
- ¹⁵ Corner J. (2006) Terra Fluxus s.25-27, i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press.
- ¹⁶ Shane G. (2006) An emergence of landscape urbanism s.63, Mossop E. (2006) Landscape as infrastructure s.170 i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press.
- ¹⁷ Hallemar D. 2008, Stora Parker i *Arkitekten nr 3*.
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ Mossop E. (2006) Landscape as infrastructure s.165 i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press.
- ²⁰ Corner J. (2006) Terra Fluxus s.23, i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princeton Architectural Press.
- ²¹ Hitchmough J. & Dunett N. (2004) *The Dynamic landscape* s.2, New York: Taylor & Francis
- ²² Ibid. s.2
- ²³ Ibid s.18
- ²⁴ Ibid s.18
- ²⁵ Ibid s.3
- ²⁶ Ibid s.6
- ²⁷ Ibid s.60
- ²⁸ Gustavsson R. & Ingelög T. (1994) *Det nya landskapet* s.114, Jönköping: Skogsstyrelsen förlag

fig. 8 -
MOTSTÅENDE SIDA:
Problem med
föreningar och
erosion i floden
Shop Creek i Aurora,
Colorado löses
med ett system
av dammar - "drop
structures".
Vattnets hastighet
bromsas och
föreningar
sedimenter mot
de noggrannt
kalkylerade
konstruktionerna av
jordcement.

Margolis L. &
Robinson A. (2007)
Living systems, Basel:
Birkhauser verlag.

photo courtesy of
Wenk Associates,
Inc.

Från Norr Mälärstrand till Kristinebergsparken

Per Andersson från Sydväst Arkitektur och Landskap börjar sin berättelse om Kristinebergsparken på Norr Mälärstrand.

För mig är Norr Mälärstrand promenader som liten, med farmor i handen. Det är en fin bild som hon gav mig på besök i storstaden, nästan naturnärmare än det Dalarna där jag är uppväxt. Här, längs vattnet, rör sig människor i ett parkstråk som sträcker sig fram till Rolambshovsparken, vidare via Fredhällsparken till Kristinebergs slott. Det här sammanhanget var en utgångspunkt i Sydväst vinnande förslag för en ny gestaltning av Kristinebergsparken. Per ser dessa exempel från funktionalismens Stockholmsskola med Holger Blom och Erik Glemme, som Sveriges kanske genom tidernas viktigaste bidrag till landskapsarkitekturen. Sven A. Hermelin, en annan för tiden framträdande arkitekt, menade att en utgångspunkt för att kunna anlägga en park var att man måste kunna förstå och tolka de förutsättningar landskapet ger.¹ Han engagerade sig i ekologiska frågor, liksom i natur- och landskapsvård.

Miljöerna, som idag för många ter sig så naturliga, är mycket medvetet gestaltade med lyhördhet och precision. De kom till före begreppet biotopgestaltning, men jag tycker man lyckats uppnå samma kvaliteter som man där efterstavar. **Där det idag ofta handlar om nyanläggning av biotopinspirerade miljöer handlade det då om tillägg, förstärkning och skulpturerande i befintliga. Ett ödmjukt men ändå självklart användande av vad som fanns på platsen.**

Den inbjudna tävlingen om Kristinebergsparken – en ny stadsdelpark på Kungsholmen, hölls 2004-2005. Idag är den första etappen under konstruktion. Sydväst medverkade i tävlingen i samarbete med Institutionen för landskapsplanering Alnarp genom bland andra professor Roland Gustavsson. Jag intervjuar Per och Roland om förslaget Allram och hur det kom till.

Roland Gustavsson har följt den naturinspirerade gestaltningen från tidigt 80-tal och framåt. Han berättar om den svenska landskapsarkitekturens förhållande till ekologi och ideologier i relation till detta. Han ser en linje från modernismens rationella miljonprogramslandskap helt utan platsrelation eller tankar på levande system till en motreaktion med företrädare som Eivor Bucht och Ragnhild Widedgren. Platsen blev åter viktig i gestaltningen och vegetationsstruktur och naturliga system användes som utgångspunkt för gestaltningen. Roland är en viktig person i utvecklingen av detta under senare delen av 80-talet. Parallellt med, och isolerat från, den naturorienterade riktningen menar Roland att det utvecklades en konceptuell gren inom landskapsarkitekturen, med namn som Monica Goras och Gunnilla Bandolin i spetsen.

I kontrast till det sätt som det ekologiska nu åter är aktuellt i staden integrerades det med de tidigare, s.k. naturliga planteringarna, på ett lågmält sätt, med mål om harmoni och sammansmältning. **Idag ser Roland en mer stöddigt ekologisk attityd, där upplevelsen som skall uppnås står i fokus.**

fig. 9 -
MOTSTÅENDE SIDA
Norr Mälärstrand,
april 2008

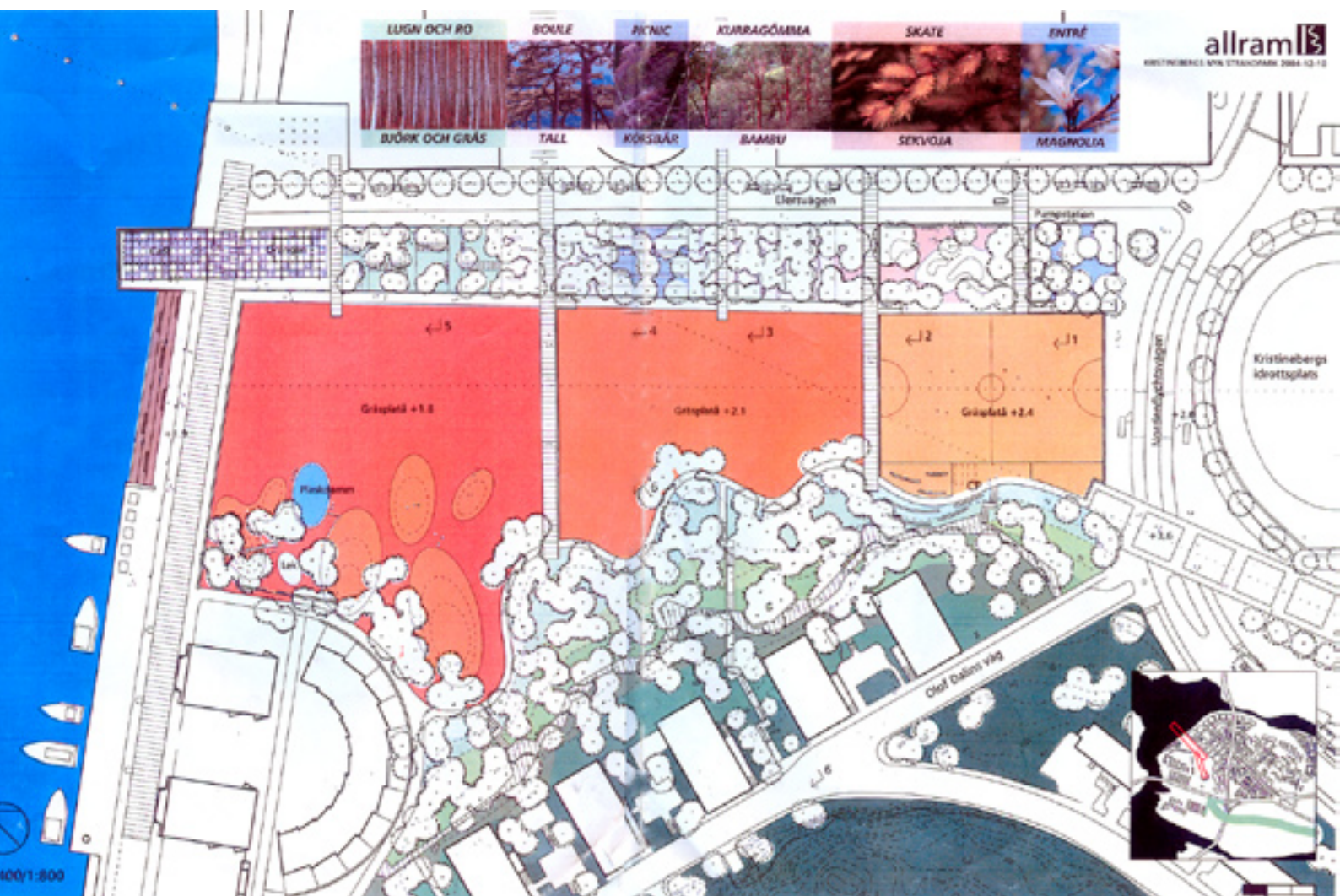
Funktion: Entré- och träffpunkt
Karaktär: Karaktärsbärande träd i hårdgjord yta, plats för cyklar mm. Informella samlingsplatser.
Material: Beläggning av grus.
Vegetation: Ytan domineras av den stora, jästehujan, fluga plicata, med dess mörka aromatiska barr tillsammans med de mjuka rödbruna stammarna. Bland de stora träden påträffas enskilda individer av den japanska magnolan, Magnolia kobus, som blommar med stora vita blommor om våren.

fig. 10 - ALLRAM, vinnande tävlingsförslag från Sydvest Arkitektur och landskap

”Förhållningssättet, att mejsla ut genom skötsel, ställer höga kunskapskrav på dem som utför den. Den kunskapen finns ofta inte hos parkvårdspersonal idag, så extra kompetens kommer att vara nödvändig under en lång tid.”

(Per Andersson, Sydvest arkitektur och landskap)

Den är själva argumentet. Och upplevelsen skall vara stark. Det är inte bara så att hjärtat ska slå i dessa miljöer, det ska slå hårt.

I arbetet med Kristinebergsparken kombinerades det nya offensiva biotop-tänkandet och en formmässigt stark gestaltning med hans kunskap om vegetationssystem och erfarenheter från arbetet med landskapslaboratorierna. Detta ser Roland som en av styrkorna med förslaget, liksom att växtlighet och aktivitet integrerades. Han tycker att uppdelningen i de två skogsdelarna och den flödande rörelsen längs spängerna i den östra slänten är lyckad.

Per Andersson berättar vidare om förslaget. Utöver Stockholmsskolans miljöer var Kristinebergs slott och slottspark andra arv som kontoret behövde förhålla sig till. På sätt och vis fick de båda stilarna, i nya tolkningar, plats i förslaget. Slottsparken byggdes upp kring en barockaxel som ledde ned till vattnet. I Allram valde man att behålla utgångspunkten med en huvudaxel, men att ge den en ny riktning som känns mer aktuell för platsen idag. På var sida om vad som kan liknas vid en öppen parterreller pelouse sträcker sig områden där arbetat ambitiöst med vegetation – på helt olika sätt. I den norra formar en rad av boskéer en linje ned mot vattnet. Dessa parkrum, där öppet och slutet, inne och ute och högt och lågt tydligt avlöser varandra, bildar en linje ned mot vattnet. **Per ser dem snarare som olika vegetationskaraktärer än som olika biotoper. Hade ambitionen varit rent biotopmässig hade en större yta behövts. Istället väljs formen för att svara mot en särskild aktivitet.** Eller så föds en möjlig funktion i vegetationsformen. Vad som är hönan eller ägget är svårt att säga.

På andra sidan råder mer av Stockholmsskolans stilideal. Men i en nytappning som inte gjorts utanför Alnarp i Sverige. Slänten har förlängts och planteras i olika zoner med olika delkaraktärer men som en sammanhängande

skog. Till skillnad från boskésidan baseras slänten på inhemskt växtmaterial med inslag av exoter som liksom letat sig över från andra sidan. **Vegetationsutvecklingen utgår från ett successionstänkande. På det sättet kan man säga att anläggandet sker fortlöpande under många år.** Per ser flera utmaningar och fallgropar med detta, men är glad att beställaren ändå vågar prova. Under olika stadier kommer området att te sig mer eller mindre attraktivt, och för att skapa acceptans för detta krävs information. Då tror Per att en förståelse och ett intresse kan skapas.

Ett viktigt argument för att man ger sig i kast med det krävande förslaget tror Per är en önskan att återknyta till stockholmsskolan och de kvaliteter man lyckades skapa då. **Man vill att parken ska vara en ny typ av miljö som kan erbjuda nya typer av upplevelser och accepterar därför ett nytt förhållningssätt.** En annan kvalitet är möjligheten för en rikare biologisk mångfald, att den hyser högre biologiska värden än en mer konventionell park. Man ser att chansen att prova detta här är, om inte unik så ganska sällsynt, med tanke på de krav på utrymme som ändå krävs för den här typen av lösningar.

På andra sidan vattnet från Norr Mälarstrand tecknar sig siluetten av Stockholm. Här diskuteras biltullar och nollenergihus. I Sverige idag är politikernas trovärdighet avhängigt av vilket miljöansvar de personligen tar. Diskussioner om klimatkris och koldioxidutsläpp är inte längre miljörelsens ord utan har blivit vardagsmat. **Mot detta allmänna miljöuppvaknande förstår jag både rimligheten och attraktiviteten i tankarna bakom landskapssurbanismen och nytändningen av en uppdaterad biotopinspirerad landskapsarkitektur.** En allmän processtrend kombinerad med en fokusering på ekologiska sådana, i vår vardagsmiljö staden.

(Fotnoter)

¹ Nolin C. (2002) i *Signums svenska konsthistoria* 1915-1950, Danielsson Sofia (red.), Lund: Signum

Ankarparken

- med egna ögon

Ankarparken saknar på sätt och vis Bo01's huvudattraktion havet, där den ligger inne bland kvarteren. Med det inte sagt att den inte har en viktig funktion. Stig Andersen på SLA ritade det vinnande förslaget i tävlingen om parken år 2000. **Han utgår från naturliga fenomen i sin gestaltning – vind, is, snö och inte minst regn.**¹ I en intervju om Ankarparken pratar han om himmelens reflektioner i en vattenyta. Om den förbisedda kvaliteten i en oansenlig vattenpuss. I Ankarparken har han skapat vattenpussar med cirkelformade reliefer längs betongpromenaden. Stig Andersson talar om landskapet och hur det mer och mer tar sig in i staden, som inte längre är bara det byggda utan en interaktion av ytor mellan det artificiellt skapade och naturliga system. Den gränzonen återkommer han ofta till i sin gestaltning.

I Ankarparken har Stig inspirerats av diversiteten i den svenska naturen. Olika biotoper anlades i upphöjda rundlar med kanter av corténstål. I olika små rum skulle man kunna uppleva alkärret, ek-skogen och tалldungen.

Stig betonar nyanserna, kvaliteten i att se skiftningar över året och åren. Både biotoper och vattenpussar bidrar till den upplevelsen.²

Rörelsen i parken är en annan viktig aspekt i förslaget³. Olika element, med ringlande betonggångar i varierande bredd, upphöjda surfbrädor genom dungarna och en betongkant genombruten av stora naturstenar och betongcylindrar leder besökaren tydligt genom

parken.

Jag tycker att förslaget är poetiskt. Många av utgångspunkterna och idéerna sammanfaller med de som hör till landskapsurbanismen. Biotopanvändningen, de naturliga processerna och önskan att uppnå en dynamik. Men jag upplever inte alkärret. Inte heller ekdungen. Kanske finns i parken en variation över året, men det känns inte unikt på något sätt.

Per Andersson på Sydväst upplever att man aldrig riktigt är i Ankarparken. Att man alltid är en betraktare. Detta har kanske också något med funktionen att göra. Vad ska man göra där mer än att följa gångarna runt? Jag tycker att det är lättare att förstå Ankarparken som ett utställningsobjekt på en bomässa än som ett levande offentligt rum, en kvarterpark i ett bostadsområde. **På något sätt så framstår Ankarparken som en konceptuell tanke som har fått form snarare än att vara ett svar på en platsspecifik fråga.**

Roland Gustavsson saknar den demokratiska aspekten i den nya generationens ekologiska (/landskapsurbanism-influerade förf. anm.) parker. Frågan om parken som det offentliga rummet/rum för demokrati är hanteras inte. Han håller med mig om påståendet att det är mer fokus på individen och hennes upplevelse än på det gemensamma. Jag tänker att det är en anledning till min upplevelse av att Ankarparken inte känns riktigt fungerande? Kanske är det en kulturell fråga, där skandinavisk landskapsarkitektur har tradition av att inte objektifiera naturen utan att gestalta i den?

fig. 11 -
MOTSTÅENDE SIDA
Ankarparken,
april 2008

Där har återigen Stockholmsskolans filosofi och miljöer influerat starkt. Kanske är vi vana att vara mer delaktiga i parken, att se den som ett offentligt rum snarare än ett tittskåp?

Vid utlysandet av tävlingen om Ankarparken poängterades hållbarhet och biologisk mångfald, i linje med Bo01's profil. Frågan är hur SLA's förslag för Ankarparken svarade på det, och vad man kan säga om resultatet? Hållbarhetsbegreppet är ju större än en hel hög examensarbeten, men om vi nu ser till den ekologiska aspekten om biologisk mångfald och antar att SLA's biotoper anspelade på den så är det intressant att se hur de lyckats?

Annika Kruuse anställdes som områdesekolog för Bo01 när området byggdes 2001. Hennes uppgift var att granska planerna för området ur ett ekologiskt perspektiv och att föra dialog med byggherrar om ekologiska aspekter i utvecklingen av Bo01. Annika hade fria tyglar i sitt arbete med målet att hon skulle bidra med information och ge förslag på åtgärder för att öka de ekologiska kvaliteterna i området.

Ankarparken var det första hon tog sig an. Annika låter inte förvånad över att de fina orden inte med självklarhet ledde till något med goda ekologiska kvaliteter. Ändå beskriver hon det som att hon gick i taket när hon såg SLA's vinnande förslag. **Hon ansåg att det man kallade biotoper klämdes in på ytor som var för alltför små för att de ekologiska system man beskrev skulle kunna fungera.** Efter samtal med Stig Andersen blev rundlarna med ek- och bokskog något större.

Hon tyckte det var synd att man med biotopambitionen ändå valt att låta mellanrummen vara monokulturer av klippt gräsmatta eller höga gräs. Där tycker hon att man kunde ha gett plats för en mer komplex kantzon och kanske en öppenmarksbiotop. Men de synpunkterna fick inget gehör.

Ett annat problem som hon ser med Ankar-

parken är strukturen med de upphöjda planteringscirkarna. Skogsbiotoper är naturligt fuktiga miljöer. Deras upphöjda placering i Ankarparken gör att de lätt torkar ut.

Torkade ut gjorde också Alkärrret. Där blev det särskilt problematiskt med den upphöjda ytan. Lösningen var en ständig tillförsel av färskvattnen, men av någon anledning upphörde bevattningen efter något år. Och kärret ersattes av ruderat.

Det saknades också förståelse för sambandet mellan olika biotoper och olika jordtyper. Annika tror att resultatet hade vunnit på att man tillsatt ett material som efterliknade skogsjord istället för att använda konventionell planteringsjord.

Generellt så upplevde Annika det vinnande förslaget som mycket konceptuellt. SLA har helt klart fokuserat på designen, och kunskapen om de ekologiska system som föreslogs verkade ofta svag.

Tillsammans med Mats Gyllin på SLU så har Annika alltsedan anläggningen inventerat parken varje år. **Man kan säga att den har varit en seger för den biologiska mångfalden... fast inte riktigt på det sätt man önskat.** Första året planterades i en biotop 40 olika arter. I samma område var antalet arter nästa år 120 arter. Den massiva invasionen bestod främst av åkerogräs och tistlar, och dessa har med åren konkurrerat ut de arter som planterades från början. Dessa var för skuggkrävande, men också för glest satta. De var helt enkelt inte anpassade för den miljö de planterades i. De hörde till ett mycket senare successionsstadium.

Även mellanrummen med monokulturer av gräs invaderades av ogräs. Dessa områden planterades om för några år sedan. Vad det gäller biotoprundlarna tror Annika att man kommer att ge dem mera tid för att utvecklas. Som hon ser det kan de på sikt bli dungar med ett fältskikt av de vanligaste skogsarterna, men

fig. 12 -
MOTSTÅENDE SIDA
Ankarparken -
ekrundeln,
april 2008

välutvecklade exempel på de tänkta biotoperna lär de knappast utvecklas till.

Annika hänvisar till Mårten Hammer och Allan Gunnarsson på SLU, som arbetat med fältskiktet och etablering på ett annat och mer framgångsrikt sätt än med Ankarparkens plugplantsystem. Men vad man inte ska glömma är att området var en utställning. **Annika poängterar att även om man velat ha ett mer successionsinriktat tillvägagångssätt i anläggningen gav utställningsförutsättningen att man skulle kunna visa upp något som såg ok ut redan från början.**

På frågan om Annika tror på arbetssättet med biotoper i staden svarar hon ja. På något sätt. Men i så fall mera baserat på en gestaltning genom skötsel och succession. Att försöka nå en mogen biotop på en gång är dömt att misslyckas. Och det är det dumt att man gör tycker hon. **Det är bättre att plantera saker som är anpassade för de förhållandena som är på platsen. Och att använda sig av variationer i topografi och jordtyper för att skapa olika förutsättningar istället.** Hon nämner åter den biotopkunskap som finns på Alnarp som föredömlig.

Något Annika önskar att man vågade prova i parksammanhang är fri succession. Åtminstone i någon del av parken i fråga. Hon har inga referenser där man medvetet gjort det, men däremot där de kvaliteterna i efterhand "upptäckts". Där är övergivna bangårdar med en otroligt rik flora, vägkanter eller Ruhrområdets industrimiljöer exempel. Men då kan man inte göra som man brukar och slänga på tjockt med matjord i ett jämnt lager. Istället handlar det om att forma en komplex miljö av förutsättningar.

Jag frågar om risken med att tidiga stadier i successionen ofta upplevs som skräpiga och Annika håller med om att det är något man måste hantera. Men att det borde gå att lösa med en medveten gestaltning, där kanterna

blir viktiga. Liksom information. Hon tror att kunskap ger förståelse.

Roland ser Ankarparken som ett typiskt uttryck för vår relation till naturen – där den gärna får en plats, men strikt kontrollerad, och inte med utgångspunkten i hur den beter sig utan var vi vill ha den. Han liknar metallbehållarna vid bojor och tycker att förhållningssättet visar på ett främlingsskap inför naturen. I Västra hamnen tar naturen plats bredvid andra utställningsföremål men är inte en integrerad del av staden.

Roland ser "urban wilderness" som en stark trend. Den cementerar dikotomin natur-kultur, men är rätt typisk för stadsmänniskans relation till naturen idag. Han menar att det synsättet är marginaliserande. Det ger inte ekologi, park och natur en central plats i samhället och kulturen utan en liten tittruta att betraktas igenom. Just den frågan, om vilken plats naturen har i kulturen, tycker Roland är central, och förhoppningsvis en som den nya ekologiska strömningen närmar sig.

(Fotnoter)

¹ M. Conan (2005) *An urban awakening to the sense of life*

² Interview med Stig Andersson med bilder fra Ankarparken, www.sla.dk

³ Ibid.

fig. 13 -
MOTSTÅENDE SIDA
Ankarparken, tallar i
grus. Stiliserad biotop
i södra entrén.
april 2008

fig. 14 - Illustration Bostäder i Björkris, Radar arkitektur och planering AB
parallellt uppdrag för Kungsbacka kommun 2007

2. TOLKNINGAR

- tre tankar om biotop och succession i ett parksammanhang

Björkris

Utanför Kungsbacka, vid externhandelcentret Freeport, byggs ett nytt bostadsområde. 15 kvarter av blandade upplåtelseformer, höjder och uttryck ska i ett rutnätsmönster etappvis växa fram på åkermarken. Mellan bostäderna och handelscentret anläggs en park. Den ska förse de nya invånarna med lek- och motionsmöjligheter, platser för gemensamma aktiviteter, men den ska också sätta den nya bebyggelsen i ett annat sammanhang än som friliggande hus på en åker.

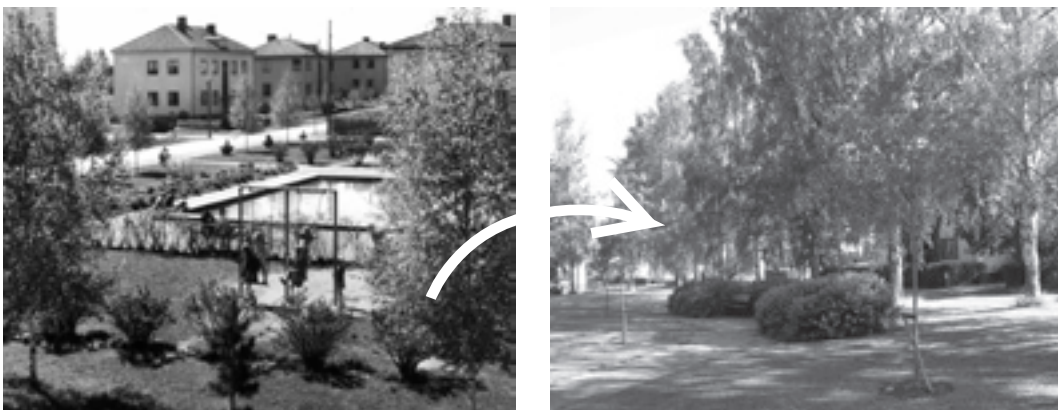
Från mitt material av intervjuer, teori och observationer sorterar jag ut tre teman som jag kallar målbild, referensbild och synvinkel. Utifrån dessa funderar jag över situationen Björkris och vad mina teman skulle kunna få för innebörd där.

Illustrationen t.v är från det parallella uppdrag som genomfördes under 2007. Sedan dess har förslaget vidareutvecklats. De exempel och idéer som jag diskuterar i kapitlet gör inte anspråk på att bilda ett förslag för Björkris i sin helhet.

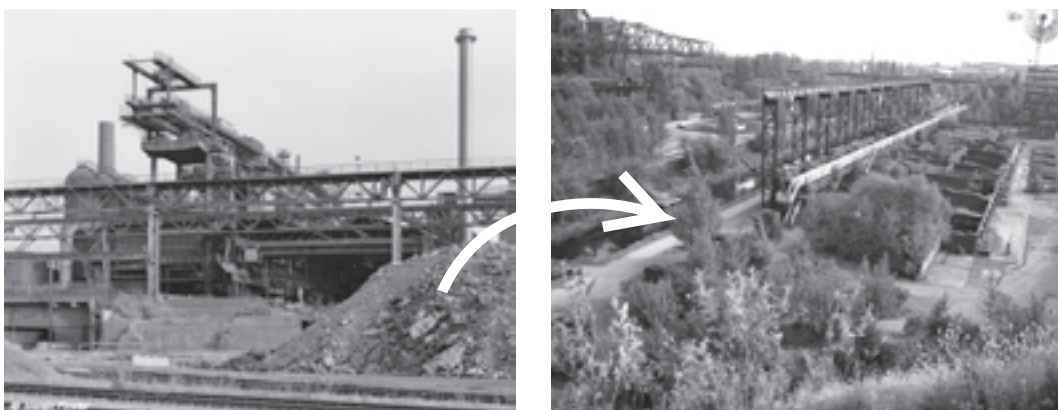
Utan succession - stiliserad tallhed i Ankarparken

Från söder angör man Ankarparken genom en finstämd talldunge. Här står svarttall i ett ljust grus som drar tanken till havsnära sandig tallhed utan att göra anspråk på att se ut exakt så. Tanken är nog att det är så här det ska fortsätta vara, utan större förändring än att tallarna växer.

Styrd succession - planerad vegetationutveckling i Hummelparken

Hummelparken i Borlänge ritades 1936 av Inger Weborn på Hermelins kontor. Fotot är från 1940-tal. Tall och björk planterades med tätt (cc 4 m) för att björkarna såsmåningom skulle tas bort. Fram till dess anges på ritningen att de ska beskäras i sidled så att de inte stör tallarnas utveckling. När det var dags för gallring hade smaken ändrats och tallarna togs bort istället.

Fri succession - nedlagd industri överges, hittas och blir landskapspark

Området omkring Dubois stålverk i södra Tyskland är ett av flera exempel där vildvuxen vegetation i kombination med kvarvarande industrikonstruktioner har skapat en unik upplevelse. Här har den tagits till vara och vidareutvecklats genom landskapsarkitekterna Latz+Partners.

Målbild

handlar om att förhålla sig till hur en plats och dess uppbyggande växtmaterial tillåts att förändras över tid.

Det som föreslås kan ses som situationen som ska gälla, eller som ett temporärt stadium - en riktning åt något håll. Förändringen kan styras mot önskade mål, eller förklaras som kvaliteten i sig och passivt beskådas.

Jag tror att olika platser och parksituationer passar olika lösningar med olika tidsperspektiv olika bra. Med en sådan användning kan de, som exemplen på motstående sida, bidra till en varierad miljö, där kvaliteterna med respektive sätt att på det planterade ur ett tidsperspektiv kommer till sin rätt. Ofta vinner de säkert på att blandas. Medvetenheten om dem handlar om att se tidsaspekten som en gestaltungsfråga.

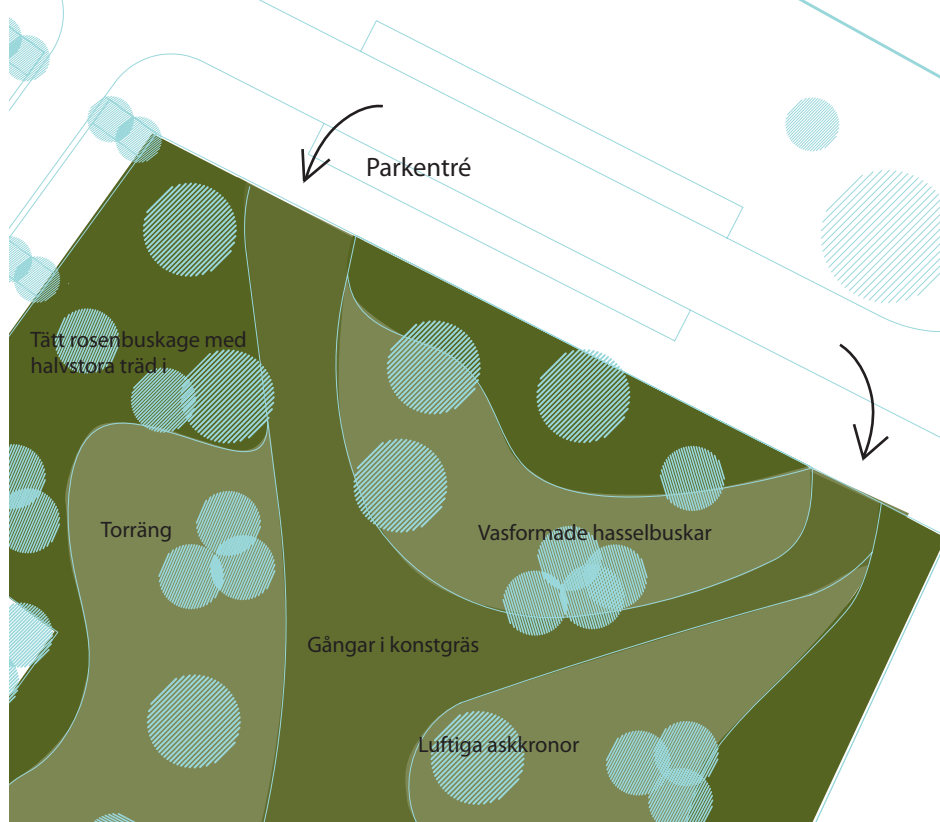
Landskapsparken

I Björkris efterfrågas en landskapspark. Beställaren önskar en illustrationsplan för den färdiga parken. Liksom en bild av den färdiga bebyggelsen ska de nya invånarna kunna se vad de har att vänta, i ett skede. Det skedet ligger långt fram i tiden om jag uppfattar beställarens sinnebild rätt.

Hur relevant är det att ge lägenhets- och husspekulanterna en presentation parkkvaliteter som utvecklats först om ett halvt sekel? Hur troligt är det att den bilden överensstämmer med de förutsättningar som finns runtom parken då?

Den bild av parken som presenteras skulle istället kunna ses som en utgångsbild, ett stadium från vilket parken "byggs ut", ständigt därefter liksom kvarteren under byggnadsfasen, planeras för att förändras. Olika föränderlighet och beständighet för olika områden.

I arbetet med målbild beskriver jag olika sätt att hantera föränderlighet, för olika områden i Björkris.

Ett rosenbuskage ramar in platsen. Små rum formas i det större öppna av hasselbuskar och solitärträd. Grönt i grönt med slitagekänslig magermarksplantering på den öppna ytan och passerande rörelsestråk i konstgräs.

Rosenbuskarna, vars kant i den ursprungliga ängen, betades, behöver regelbunden beskärning. Träden på den öppna ytan hamlas för att kronorna inte ska bli för stora. Markskiktet kan bestå av svagväxande låga örter som inte behöver slås så ofta.

- osuccession/färdig miljö

är den tydliga bilden om vad som komma skall, beskrivet som en hel miljö - en vitsippsbacke, björkdunge eller körsbärslund.

Miljön som skapas ska ge en stark upplevelse eller fungera väl för en viss aktivitet. Med utgångspunkt i upplevelsen eller aktiviteten (trollskogen eller boulebanan) ställs frågan om vilken biotop som skulle kunna tillgodose detta? Tydligheten i uttrycket kan förstärkas av arters masseffekt eller monokultur.

Förutsatt att den biotopförebild som används inte innehåller gamla träd (om inte sådana finns på platsen) och andra komponenter som faktiskt kräver tid, kan man lyckas med att hoppa över ett antal successionsstadier.

Att på det här sättet frysa en biotop vid ett utvecklingsstadium kan, tycker jag, på många sätt jämföras med konventionell hortikultur*. Inte minst ur en skötselaspekt. Med en eftersatt skötsel riskerar miljön som utformats utan acceptans för förändring att förlora sitt huvudsakliga värde i den upplevelse eller aktivitet den var tänkt för. För att inte förändras behöver utformningen som på jämna mellanrum "restaureras". Det kan handla om omplantering, nysådd eller beskärning.

Det här förhållningssättet tar ingen hänsyn till platsen som en miljö i ständig förändring, där det uppmålade stadiet föregås av och bygger vidare på sina ekologier, med sina respektive kvaliteter. Ett utformningsförslag utan växtsuccession begränsar därför möjligheterna för en utveckling av stor biologisk mångfald.

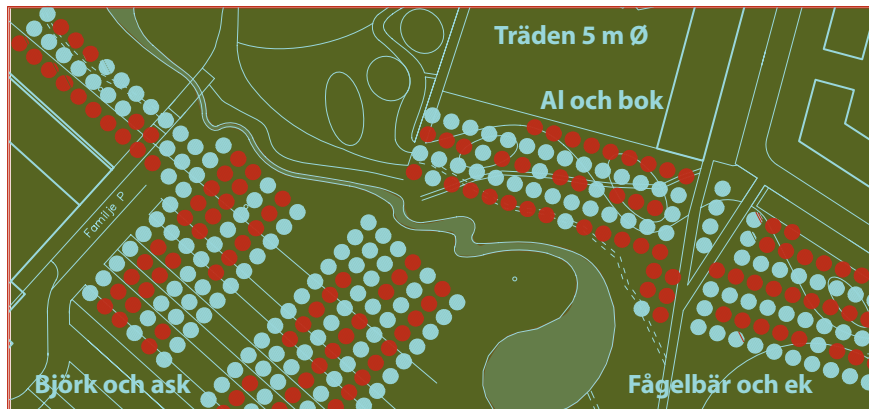
Drömmen om ängen

Med önskan om en landskapspark finns en förväntan att åkern ska bli en äng. För det finns varken förutsättningarna för ängens jordförhållanden eller för den hävd som ängen är en produkt av.

En stiliserad äng i en intensivt skött del av parken kan bli möjligheten. Drömmen om miljön som en gång var vardag gör den till ett smycke, men också väl fungerande som en inbjudande parkentre.

Sedan är det en annan fråga om den pastoral drömmen om ängen alls borde få styra utformningen?

1. Geometriskt i park, geometriskt på parkering

träd i gräs - raster. Oerlikon, Zurich

Huvudträd och amträd kombineras i olika blandningar.

Grässvålen plöjs för att ge träden bättre chans till etablering. Under en period är parken en trädåker. Så småningom etableras passande markskikt och amträden gallras bort. Landskapsparkens dungar och solitärer modelleras fram, eller så behåller den glesa lunden trädrastrets geometriska form.

2. Grupper i park, geometriskt på parkering

träd i gräs - grupper. Sportfältet Borlänge.

2. Geometriskt i park, grupper på parkering

träd i gräs - linjer. Amstelveen, Amsterdam.

-styrd succession

Utvecklingen av miljön som gestaltas beskrivs i olika steg, med olika kvaliteter i de olika skeedena. Det som i en första fas är en björkdunge blir med gallring en askskog. Med fortsatt styrning utvecklas en gammalasklund med gläntor och ljusa krontak.

Parkens karaktär tillåts följa växtmaterialalets utveckling från att präglas av tidiga succes-

sionsarter till att så småningom byta skepnad i innehåll och form. De olika stadierna ger möjligheter till olika upplevelser och aktiviteter. Den styrda successionen har en pedagogisk funktion som spegel av de cykliska förlopp som det växande är en del av samtidigt som den integrerar det kulturella i detta förlopp. Förutsättningarna i varje växtstadium spelar mot den funktion som önskas där, och vi anpassar – vi sorterar och förädlar i vegetationen och omprövar den tänkta funktionen.

Trädraster

I arbetet med Björkris visar det sig att det finns en motvilja inför förslag med mycket träd. Det verkar finnas en rädsla hos beställaren för att träden ska skapa en för skuggig miljö. Min tolkning är att man önskar sig en lundlik landskapspark och genom de träd-förslag vi presenterar anar en tät skog. Jag tror att träden som beställaren ser framför sig i planens trädpluppar är gamla. Om man planterar dem med det avstånd som man önskar dem i när de nått den åldern och utbredningen har man under många år en åker med pinnar på.

Istället skulle man på vägen kunna ha en trädpark som man successivt öppnar upp till en mer lundlik miljö.

Det man gör genom att ta ett större trädgrepp, är att ge förutsättningar för träden att bli delar av en hel trädbiotop tidigare än när de är minst 50 år gamla. Landskapspar-ken kan föregås av en mer upplevelserik och ekologiskt värdefull miljö än om solitära träd placeras på en vall som slås ett par ggr/år.

Att plantera ett raster med träd på en åker ser inte naturligt ut. Å andra sidan dröjer det länge innan ett "naturligt utseende" uppfattas oavsett vilket mönster som planteras på åkern.

Att arbeta med en styrd succession ställer höga krav på kunskap om biotoper som ekologiska system. Hur stora behöver olika biotoper vara för att vara livskraftiga? Vilka vatten, jord- och klimatförutsättningar krävs för olika miljöer? vilka är naturliga successionsstadierna mot ett tänkt klimaxsamhälle? osv. Men också frågor om vilka biotoper som är lämpliga för de olika funktioner man önskar uppnå aktualiseras. Med den förståelsen som bakgrund kan man sedan med skötsel och tillägg styra utvecklingen åt det håll som ger den önskade miljön. Olika skeden kräver olika höga skötselinsatser, men den största utmaningen är kanske att en traditionell parkskötsel inte passar för den typ av åtgärder som krävs här. Att föreslå den här typer av miljöer idag kräver mycket i tankar om skötsel, inte minst för att det krävs annan kompetens än den som finns i traditionell hortikultur.. En annan viktig aspekt är att kommunicera till allmänheten de kvaliteter som finns i de olika vegetationsfaserna, och kvaliteterna som ligger just i att parken är föränderlig.

Händelserutor - Inom ramarna av en en yta lika stor som en parkeringsplats är fältet fritt. Kvarterets boende utformar platsen efter önskemål, eller så lämnas den tom.

Frizoner - Likaså blir en halvmeters zon längs fasaderna möjlighet för blomsterpill, kryddträdgård, spontankonst, drickfontän eller 3-hjulingsuppställning.

-fri succession

Att önska en fri vegetationsutveckling är att medvetet undvika att beskriva en målbild. Det som beskrivs är en experimentyta, ett öppet kort som inte styrs av en förutbestämd strategi.

I en styrd succession används kunskap om växtsociologi och klimaxsamhällen för att styra vegetationsutvecklingen mot olika miljöer. Samma kunskap, om ekologiska system, växtförutsättningar på platsen och platsen i världen, ger möjlighet att förutsäga en trolig utveckling (och målbild) även för den fria successionens plats. En paradox är att kvaliteten som man vill uppnå med den fria successionen ligger i den filosofiska aspekten av att inte allt är styrt och förutsägbart. Jag tror att det finns en längtan att ta vara på det spontana i

förändringen, i det successiva växelspelet mellan växande och användande oavsett om skapad av människa eller växt. Den kvaliteten tror jag att man kan få med spontan utveckling av växtmiljöer men också genom att ge plats för kulturell fri succession där människor själva ges utrymme att forma sin livsmiljö.

En annan aspekt av fri succession är önskan om en "opåverkad/(oförstörd)" miljö som kontrast i det urbana. Ur den aspekten är den här hållningen en romantisering av "den vilda naturen", av det som pågår utan en uppenbar kulturell påverkan. Den hållningen ser jag som ett problem snarare än en kvalitet.

Vägen mellan fri succession och kaos, oordning och dekadens är kort. För att den ostyrda (o)ordningen ska ses som en tillgång behöver den förstås som medveten. Liksom för den styrda successionen så kräver den här hållningen en aktiv insats när det gäller att kommunicera tanken bakom den.

Den stora frågan när det gäller fri växtsuccession frågar jag mig ändå om iden kan existera på annat än ett tankemässigt plan? Är det möjligt att gestalta utan målbild? Om inte, hur skapas då utrymme för kvaliteterna av det obestämda och oförutsägbara? Kanske innebär ett professionellt sätt att hantera tanken om fri succession att hitta de platser där en spontan växtutveckling skulle bli resultera i en miljö som har upplevelsemässiga kvaliteter? Exempel på sådana är magra och torra marker. På så sätt kan kvaliteten i det oförutsägbara upplevas på ytan av en kvalificerad gissning. Parallellt med förutbestämda program lämnas vissa delar i utformningen, där förutsättningarna är goda (och av olika slag) öppna för spontanitet.

Händelserutor & frizoner

Växtmässig fri succession ges inga lysande förutsättningar i Björkris där marken består av bördig leråker. Fri vegetationsutveckling förutspår tistlar och kvävegynnat jätteogräs.

Istället kan kvaliteten med det spontana fås från ett socialt perspektiv. Att se till att platser finns som någon kan vilja något med och få lov att bry sig om.

När det nya bostadsområdet i Björkris byggs finns där ännu inga boenden som kan vara med och bygga sin boendemiljö. Ett sätt att ge dem plats att påverka är att inte färdigställa allt på en gång. Ett annat är att lämna håligheter i deras planerade utemiljö.

Händelserutorna är sådana. Som jag ser dem är de platser för fri succession och tillför som sådana kvalitet i oförutsägbart och föränderlighet till bostadsområdet.

Skalinsikt

natursköna landskapsbilder används ofta som referensfoton i gestaltungsprojektens presentationer. Lika ofta finns nog vyn in bakhuvudet på arkitekten i själva designprocessen, inte minst i projekt med en biotopambition. Men hur rimlig är den bilden i det nya sammanhanget? Om det är intentionen, har den miljö som gestaltas förutsättningar att ge samma upplevelse som referensbilden? Hur kommer den miljö som är förebilden att beskäras i det sammanhang där den ska användas? Bygger sinnebilden på vyn och sammanhanget eller detaljeringen och det nära? Vilka är de viktiga beståndsdelarna och vilken plats ges de?

Under mina samtal om studieprojekten och besök på platser med ambitioner om ekologi och dynamik återkommer tankar om skalan gång på gång. Det slår det mig att den detaljeringsgrad som ger upplevelsen inte överensstämmer med den landskapsvy som jag misstänker ofta är förebilden. Så tänker jag att det är för bostadsgården här intill. Förutsättningarna för att skapa den tänkta bilden av en våtmark finns inte. Iden om variation och mångfald upplevs då inte som annat än rörighet och fragmentering.

Genom att skärskåda naturförebilderna och fundera på i vad deras kvaliteter ligger kan de användas på sätt som ger dem mer rättvisa. Jag tror att man genom att göra det också kan se möjligheterna för de kvaliteterna i helt nya sammanhang, som inte alls behöver vara naturlika, men väl ha en ekologisk funktion.

Projektpresentationens referensbild kommunicerar den upplevelse man vill uppnå med det föreslagna. Olika storlekar på områden och platser kräver olika referensbilder I ”Översikt” och ”Detaljer” laborerar jag med två sätt att använda referensbilder.

MOTSTÅENDE SIDA:

Bo01 Malmö 2007

Stort och smått

Parken som ska utformas i Björkris är stor. Om samma detaljeringsgrad ska ges för hela parken blir den för översiktlig. Än tydligare blir det när förslaget kostnadsberäknas, i detaljering ner till strandmattor och trampstenar för delarna vid bäcken och för en yta stor som tre fotbollsplaner generellt i den norra delen.

Parken zoneras och de referensbilder som används motsvaras av zonernas inzoomning. I exemplen har jag frågat mig hur det skulle kunna se ut om olika referensbilder följdes av olika information. Jag har delat upp bilderna och kompletterat referensbilderna med olika typer av information före respektive del. Planen för Björkris park har använts för att exemplifiera skalan, men fokus har inte legat på gestaltungsförslaget som sådant.

Björkar i grus i entréområdet

Halvöppen yta med plats för lek och aktivitet.

Zon 5500 m²

Grus och stenmjöl i olika fraktioner formar rörelsemönster och aktivitetsytor för boll, skate och samvaro. Området bryts upp av ytor med klippt gräs.

Oerlikon, Zurich 2007

Oxhagen, Skåne 2007

Vattenhål med vass och vyer

Rofyllt vattenporl och frodig grönska.

Zon 450 m lång 10-30 m bred

Knäckepil, glasbjörk och al längs betade slänter. Varierande slänthlutning bitvis med kant av strandmattor, vassruggar eller stenbumlingar.

Norrvikens trädgårdar 2007

Ljus lövskog i fonden av parken

Lättgången blandskog att ströva i.

Zon 8000 m²

Ask, ek hassel och hagtorn med markskikt av lundgräs och örter.

-översikt

I parkskalan fungerar presentationens referensbilder för att differentiera parkens olika delar, karaktärer och rumsligheter. En välkänd biotop påminner om kända miljöer och minnen av hur det var där. Planen gör anspråk på att en jämförbar miljö kommer till platsen.

Vyn ger en stämning av den miljö som ska komma dit. För bedömning om den vyn är rimlig behövs information om storlek men också om omgivningar.

Det som är sinnebilderna ligger en bit bort. Miljön uppskattas för sin helhet och delar, som om de skulle tas ur sitt sammanhang upplevs som fula. I vynes komposition förlåts de skräpiga delarna.

Lunden, stranden och fonden av kullar. Långt gräs som lagt sig ned, risiga buskar som är bara ned mot stammen. Är det troligt att alla delarna accepteras i den situation där de ska användas?

Där svaret är ja kanske ingen mer detaljering krävs, men i många parksammanhang krävs mer information om hur miljön styrs till att ge den tänka upplevelsen. Med hjälp av zoner utarbetas olika intensitet och detaljering för olika delar av parken.

Parken - stämning och storlek

Bildens viktigaste komponenter poängteras, här i en kort text. Där beskriver jag också den huvudsakliga upplevelsen/aktiviteten som miljön förväntas ge, och storleken på området. Storleken ger förutsättningar för vilka miljöer som kan bildas där. Generellt ökar möjligheten för komplexa miljöer med höga natur- och naturupplevelsevärden ju större området är*.

Med storlekssiffran och ekologiska fakta kan den föreslagna miljön bedömas. Är det rimligt att den föreslagna miljön kan etableras på den yta som finns att tillgå? Är det rimligt att de förväntade upplevelsevärdena skapas?

* Citat från Länsstyrelsens hemsida ang. biologisk mångfald:

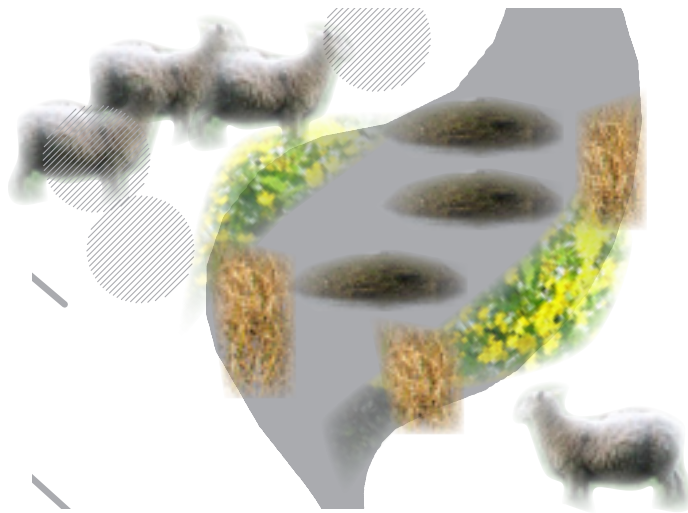
"Förutsättningarna för höga naturvärden ökar med områdets storlek. Möjligheten till variation i hydrografi, topografi och ekologi ökar med våtmarksområdets storlek. Mångformigheten är normalt sett högre i ett stort område än ett litet. Den ekologiska, hydrologiska och klimatologiska stabiliteten ökar genom att påverkan från angränsande miljö minskar med ökande storlek."

<http://www.bd.lst.se>

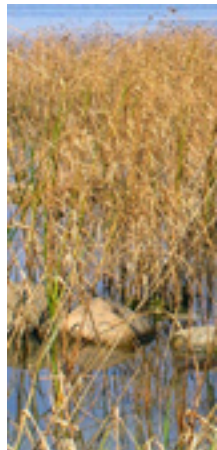
Kabbleka

Med blomning mellan maj och juni. Krukodlade plantor sätts i vattenbrynet med 30 cm avstånd i april. Vissna blad och blommor plockas bort under säsongen och efter blomning. Måttlig spridning accepteras.

Vassruggar

Sås med rhizom från annan plats. Ruggarna får växa till c:a 3 m. Utanför det skärs de tillbaka varje år. Vipporna får stå kvar under vinterns men skräpighet avlägsnas på vårkanten.

Gräsöar

5 flytöar med fuktälskande gräs och halvgräs sätts ut i dammen. Vegetationen sköts ej med städas från fågelbajs ett par gånger /säsong.

Fårbete

Mellan april och oktober. Omstängsling och flytt av djur med c:a två veckors intervall.

-detaljer

På nära håll upplevs inte biotopen tallskog eller de blåanade bergen som en fond. Här upplevs sävens vippor och barren under tallen. Här spelar det roll om vassen har lagt sig eller om den döljer kabblekan bakom.

Där den nära upplevelsen är särskilt viktig behövs omsorg om detaljerna. De är konkreta. För att nå det önskade resultatet formuleras idéer om anläggning och etableringssätt, om fortlöpande skötsel och scenarion för succesiv förändring av miljön.

Dammen - skötsel

På den lilla bostadsgården är det här det avstånd som kommer att prägla uppfattningen. Men också för Björkrisparkens mer gestaltade delar, exempelvis nära bryggan vid dammen. Här förväntas besökaren inte bara passera, utan stanna upp, kanske slå sig ned en stund.

Den tänkta skötselinsatsen ligger parallellt med referensbilden. Beskrivningen har trädgårdsgestaltningens noggrannhet, även om delarna som används inte nödvändigtvis kommer från ett trädgårdssammanhang.

Synvinkel

handlar om rollen som den skapade naturen ges i relation till människan i parken. När naturen används som förebild, från vilket håll ser vi den? Används den gestaltade biotopen som en bakgrund till de aktiviteter och upplevelser vi önskar fylla parken med? Eller är den själv en attraktion? Är den främst tänkt att beskåda eller delta i?

Det finns upplevelsemässiga och pedagogiska aspekter av att visa upp biotoper som utställningsobjekt. Det var tolkningen av temat Hållbarhet som SLA's förslag för Ankarparken grundade sig på. Som objekt i väldefinierade ramar rymmer många olika växtmiljöer på en liten yta. Miljöerna blir representanter, på samma sätt som vi rör oss kring djur i en djurpark.

Det finns även upplevelsemässiga och pedagogiska poänger med att istället använda de ekologiska processerna som bakgrund och behållare för aktiviteter och upplevelser av helt andra slag. Det uttrycket är mer likt förslaget för Kristinebergsparken och för funktionalismens miljöer. Den ekologiska utgångspunkten blir en självklar del i gestaltningen av olika funktioner i parker, och utan att lyftas fram för sin egen skull.

De gestaltungsprinciper som väljs för den biotopinspirerade miljön blir sätt att framställa "naturen" i parken. Tankespåret Synvinkel handlar om att se konsekvenserna av olika gestaltningsmässiga val och att lära sig att använda dem för att nå sitt upplevelsemässiga målen.

MOTSTÅENDE SIDA:

ovan - Ankarparken 2007, nedan - Norr Mälstrand 2008

Platsen vid dammen

Jag funderar på en av dammarna i Björkris. Vad skulle inverka till upplevelse av deltagande eller betraktande där?

Det är inte så enkelt att spänger alltid gör "betraktare" och trampstenar alltid skapar "deltagare". Med mina illustrationer för platsen vid Björkris vill jag visa sätt att nå två huvudsakliga upplevelser. I verkligheten är det aldrig antingen eller.

-att betrakta

Ett betraktande separerar mig som besökare från det objekt som miljön utgör. På betryggande avstånd ägnar jag mig åt huvudsysselsättningen att iaktta. Att gå längs med eller titta på. Avståndet kan vara en nivåskillnad eller en materialkontrast. Någonting som gör att jag kan betrakta det andra, något som inte är jag och som löper parallellt.

Vissa biotoper är för känsliga för att vara i. Att styra vistelse till andra ytor kan vara sätt att ändå kunna ha dem i en parkmiljö. Andra biotoper vill man inte vara i. Ibland är önskan om tydlighet och framkomlighet en huvudsak.

Genom att lyfta ut besökaren ur bilden kan något annat visas upp. Som på ett zoo kan det vara spännande att uppleva det främmande, på ett bekvämt sätt som ger den ovana en upplevelse som annars skulle gått henne förbi. Tydligheten ger trygghet, men också potentiell tråkighet. Att gå längs en spång tycker jag kan ge känslan av att inte vara delaktig, en slags förutbestämd konsumtion av en upplevelse

och ett maktlöshetens fördummande där jag inte ens bestämmer själv vartåt jag ska styra kosan. Jag missar inget viktigt men får å andra sidan aldrig chansen att upptäcka något nytt.

← ...att titta på

Materialgränser - ställen att vara och inte vara på

Nivåer - att avgränsa tillträde

Gångstråk - tydligt separerat från omgivande med förutbestämd riktning och rörelse

-att delta

En deltagande park lägger kanske fokus på en aktivitet ex. fotboll, boule eller vattenlek. Eller också får aktiviteten rum i en del av parken. Huvuddelen av den gestaltade biotopen fungerar som en bakgrund, ett matrix som vi rör oss.

Att inte betona naturen som ett objekt i parken utan istället gestalta den som själva som parken kan bidra till att avmystifiera och att integrera det som uppfattas som kulturellt och som upplevs som naturligt. Det ger också möjlighet för parken där man arbetat med biotoper att vara annat än ”biotopparker”.

Att se biotopen som bakgrund innebär att kraven för bästa möjliga ekologi i den inte alltid går först. Det kan bli svårt att finna platser för känsliga miljöer som är svåra att kombinera med annan parkaktivitet. I själva verket kanske det bara är ett fåtal vegetationstyper som passar som bakgrund i en park?

En annan risk med att man inte visar upp den ekologin som en sevärdhet i sig är att den inte syns, och då inte heller värderas.

...att leka vid

Saker för sinnen - att känna, lukta, klafsa i

Aktivitet - att fiska, hoppa över, kasta mackA

Yta att röra sig över - med flera anslutningar och riktningar.

AVSLUTNING

När jag besökte Ankarparken för första gången såg jag vackra tankar om ekologi och variation, i en form som jag inte tyckte fungerade särskilt bra. Parken gav varken mig en stark upplevelse eller en rik biologisk mångfald för andra organismer. Det störde mig. Jag ville förstå vad jag upplevde som ett problem och hur begrepp som biotop och succession kunde användas för att skapa förutsättningar för ett brett spektrum av upplevelserika och dynamiska parker. Min antagna ”biotop- och successionspark” är naturligtvis inte en park eller en idé utan ett helt spektrum av olika uttryck som har olika typer av ekologiska eller i alla fall dynamiska ambitioner. Trots det tycker jag mig kunna se gemensamma frågeställningar och aspekter i de texter och de miljöer jag studerat.

Jag ser landskapsurbanismen som en slags konceptuella ekotrend. Systemtänkandet och flödesanalyserna rör sig i en abstrakt värld, inte sällan i en utzoomad skala. Jag tror inte att det i sig behöver innebära något problem. Tvärtom kan beskrivningarna i form av text och diagram säkert bidra till platser som fungerar som en helhet, som hänger ihop i sig själva och i sitt sammanhang. Däremot löser diagram och flödesscheman i sig själva inte de rumsliga frågorna. De handlar inte om upplevelser av öppet och slutet, om väggar, golv och tak. De kan genomsyra projektet men knappast ge form, och behöver därför kompletteras med idéer för rumsligheten. Risker blir annars ett glapp mellan den teoretiska nivån och den konkreta verklighet där miljöerna gestaltas. Den problematiken upplever jag både i Ankarparken och i mitt arbete med Björkris.

Föränderlighet är en grundpelare i landskapsurbanismen. Om det är något som är ”naturens natur” så är det kanske just det ickestatiska. I en dynamisk gestaltning har den kunskap om biotopgestaltning som forskats fram i Alnarps landskapslaboratorium en självklar plats. Förslaget för Kristinebergsparken är ett tydligt exempel på detta. I den dynamiska parken kan skötseln ses snarare som en del av gestaltningen än ett underhåll och de komplexa miljöerna formas efterhand. För den här typen av gestaltning krävs gedigen kunskap om växtsystem, men också förståelse för parken som plats för sociala aktiviteter och som en del av staden. Vegetationsutvecklingen blir en successiv styrning av parken mot yttre mål och krav på användning. Dessa kommer säkerligen, liksom de träd som planteras, att se annorlunda ut om 10 år jämfört med idag.

Det känns ovant att diskutera utformning som landskapsstrategier och inte bara på ett mer traditionellt hortikulturellt sätt. Det behövs lösningar som tillåter olika detaljering och styrning i parken, där zoner av mer eller mindre kontrollerad vegetation skapas snarare än en jämskött trädgård.

En annan aspekt av det föränderliga är det oförutsägbara, ofärdiga. Det finns upplevelsekvalliteter i det icke fastslagna och det är vår uppgift som landskapsarkitekter att beskriva ramarna inom vilka dessa miljöer kan rymmas. Det gäller såväl miljöer för människors kreativitet och personliga avtryck som miljöer för en mer ostyrd växtsuccession.

I de texter jag läst och förslag jag studerat saknar jag helt en diskussion om den kulturella kontext som miljöerna kommer att upplevas i, den natursyn de symboliserar. En sådan hade varit möjlig med en annan ekologisk infallsvinkel. Naturpedagogik handlar inte bara om att lära barnen namnen på fåglarna utan kan lika mycket om att känna sig hemma i den skog där de finns. På samma sätt skulle ekologi-inspiration i gestaltungsförslag kunna vara både beskrivningar av biotoper och dess beståndsdelar och en analys av hur den natur som skapas i förslagen tolkas, och var användaren sätts i relation till den. Jag tror att kunskap från andra professioner, exempelvis ekologer och kulturgeografer, kan bidra i detta.

Upplevelse av natur kan framgångsrikt gestaltas utan en särskilt ekologisk ambition. Där är Ankarparkens talledunge ett exempel. Med de stiliserade miljöerna blir det tydligt att bilden av natur, naturupplevelse, och ekologiska funktioner är komplex. En god översättning av naturmiljön till något mer lättarbetat kan ge en betydligt starkare upplevelse än en sann naturmiljö utan goda förutsättningar exempelvis vad gäller storlek och omgivning. Varje situation kräver en avvägning av det primära syftet att uppnå. Förutsättningar för god ekologi å andra sidan kan ges utan att ekologi är parkens tema och koncept. Projektet NY High line och boken Living Systems är exempel på det. Där testas nya material och ekologiska lösningar i nya intressanta former. I verkligheten hittar jag också exempel, i Augustenborg i Malmö, där dagvattenlösningar på ett lågmälat sätt integrerats i bostadsområdet.

I skrivande stund pågår tävlingen om Årstafältet i Stockholm. Minst 15000 nya bostäder och tillhörande landskap ska byggas. Med tanke på projektets skala anar jag, och ser fram emot, att få se landskapsurbanistiska influenser i förslagen. Jag hoppas få se sätt att skapa en dynamisk stadsdel med ett integrerat parkliv som är rikt på många olika sätt. Däremot önskar jag slippa se ”ekologiska parker”. Ekologisk mjölk finns bara så länge som den vanliga mjölken är oekologisk. Nu är väl tid för något annat att vara det vanliga?

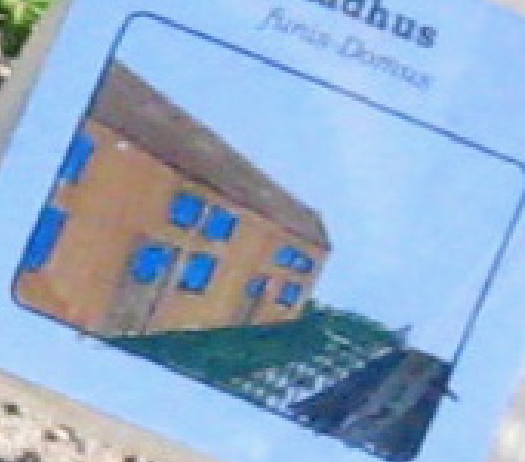
Skyskrapa

Caulium Domus

Radhus

Auris Domus

Vad växer på Årstafältet?

MOTSTÅENDE SIDA:
Årstafältet 2008 - Foto Ann Henriksson

REFERENSER

Corner J. (2006) Terra Fluxus, i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princetown Architectural Press

Corner James (2001), Ecology and Landscape as agents of creativity i *Area nr 3*. (Utdrag ur en essä publicerad i "Ecological design and planning" 1999)

Cronon William (editor) (1997), *Uncommon ground*, New York: W W Norton & Co Ltd

Dunett Nigel & Hitchmough James (editors) (2004), *The dynamic landscape*, , New York: Taylor & Francis

Field Operations (2002), Lifescape Field Operations, *Praxis nr 4 – Landscapes*

Girot C (2006) Vision i Motion, Representing landscape in time, i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princetown Architectural Press

Gustavsson Roland & Ingelög Torleif (1994), *Det nya landskapet*, Jönköping: Skogsstyrelsen förlag

Hallemar D. (2008), Stora Parker i *Arkitekten nr. 3*

Lindholm Gunilla (2001), Stad utan landskap i *Area nr. 2 - Hela Malmö*

Margolis L. & Robinson A. (2007) *Living systems*, Basel: Birkhauser verlag

McHarg Ian (1967) 1995, *Design with nature*, New York: John Wiley And Sons Ltd

Mossop E. (2006) Landscape as infrastructure i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princetown Architectural Press

Nolin C. (2002) i *Signums svenska konsthistoria 1915-1950*, Danielsson Sofia (red.), Lund: Signum

Nordiska ministerrådet (1994), *Vegetationstyper i Norden*, okänd tryck och utgivningsort

Schafer Ashley & Reeser Amanda (2002), Approaching landscapes i *Praxis nr 4 – Landscapes*

Shane G. (2006) An emergence of landscape urbanism i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princetown Architectural Press

Sörlin Sverker (1991), *Naturkontraktet - om naturumgängets idéhistoria*, Stockholm: Carlsson förlag

Thompson Ian H. (editor) (1999), *Ecology, community and delight*, Taylor & Francis Ltd

Strömquist Liv (2008) Illustration s. 8-9 ur *Einsteins fru*, Stockholm; Galago förlag

Waldheim C. (2006) Landscape as urbanism, i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princetown Architectural Press

Waldheim C. (2002) Landscape urbanism: a genealogy, i *Praxis nr 4 - Landscapes*

Weller R. (2006) An art of Instrumentality: Thinking through landscape urbanism i *The landscape urbanism reader*, Waldheim C. (editor), New York: Princetown Architectural Press

Internet

Interview med Stig Andersson med bilder fra Ankarparken - www.sla.dk
Ljud-/videomedia. Intervju med Stig Andersson med film från Ankarparken

Conan M. (2005) An urban awakening to the sense of life - www.sla.dk
Artikel om Stig Andersson och Ankarparken.

Wikipedia (permanenta länkar):

Ekologisk succession. (2008, juni 2). Wikipedia, . Hämtad 10.24, augusti 11, 2008 från http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Ekologisk_succession&oldid=6708694

Natur. (2008, juli 17). Wikipedia, . Hämtad 10.26, augusti 11, 2008 från <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Natur&oldid=6994130>

Biotop. (2008, juni 12). Wikipedia, . Hämtad 10.28, augusti 11, 2008 från <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Biotop&oldid=6768211>

Habitat. (2008, juni 8). Wikipedia, . Hämtad 10.28, augusti 11, 2008 från <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Habitat&oldid=6739283>.

Landskap (terräng). (2008, augusti 3). Wikipedia, . Hämtad 10.30, augusti 11, 2008 från [http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Landskap_\(terr%C3%A4ng\)&oldid=7097855](http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Landskap_(terr%C3%A4ng)&oldid=7097855)

Naturlandskap. (2008, juni 26). Wikipedia, . Hämtad 10.31, augusti 11, 2008 från <http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Naturlandskap&oldid=6854941>

Muntliga källor

Gustavsson Roland, professor landskapsarkitekt SLU Alnarp, intervju den 26 oktober 2007

Andersson Per, landskapsarkitekt Sydväst arkitektur och landskap AB, intervju 26 oktober 2007

Kruise Annika, ekolog på institutet för hållbar stadsutveckling, intervju 29 oktober 2007

